

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění

KATOLICKÉ SAKRÁLNÍ PAMÁTKY
V NOVÉM MĚSTĚ NA MORAVĚ

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Miloslav Pojsl

Vypracoval: Lukáš Okurka

OLOMOUC 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, a to na základě literatury v ní uvedené.

Lukáš Okurka

Obsah

ÚVOD.....	4
1. NOVÉ MĚSTO NA MORAVĚ – STRUČNÁ HISTORIE A SOUČASNOST.....	5
2. FARNÍ KOSTEL SV. KUNHUTY	8
PATROCINIUM KOSTELA.....	8
STAVEBNĚ – HISTORICKÝ VÝVOJ	9
PRESBYTÁŘ	16
LOŽ.....	18
<i>Boční oltáře.....</i>	<i>20</i>
<i>Kazatelna</i>	<i>22</i>
PODVĚŽNÍ SÍŇ	23
<i>Dorota Janková</i>	<i>24</i>
ČERNÁ KAPLE	25
KRYPTA	29
VĚŽ A ZVONY	31
DALŠÍ VYBAVENÍ FARNÍHO KOSTELA V MINULOSTI.....	42
SGRAFITA	44
SOCHA SV. JANA NEPOMUCKÉHO	49
HŘBITOV U KOSTELA SV. KUNHUTY V MINULOSTI	50
3. HŘBITOVNÍ KOSTEL NANEBEVZETÍ PANNY MARIE	51
4. KATOLICKÝ HŘBITOV.....	58
5. SLOUP SV. ANNY	61
6. VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI NOVOMĚSTSKÉ FARNOSTI SPOJENÉ S TVORBOU SGRAFIT V LETECH 1928 – 1929	62
KAREL NĚMEC – ŽIVOT A DÍLO.....	62
MATĚJ MÜLLER	64
ZÁVĚR.....	66
PRAMENY A LITERATURA	67

Úvod

Téma diplomové práce Katolické sakrální památky v Novém Městě na Moravě jsem si vybral z toho důvodu, že námět dosud nemá monografické zpracování. Roli zde sehrál i kladný vztah k rodnému městu, kde jsem se narodil a vyrůstal. Při zpracovávání tématu jsem čerpal z citované literatury, z místních farních i městských zpravodajů a z farní kroniky, která se nachází ve zdejším Římskokatolickém farním úřadu a která patří k hlavním pramenům diplomové práce. Nebylo z ní však možné uvést více informací, protože je od 60. let 20. století psána méně přehledným způsobem a je hůře čitelná. Z tohoto důvodu se mi také nepodařilo získat informace o vývoji hřbitovního kostela a jeho interiéru v uvedeném období. Naopak do 50. let je farní kronika psána velmi srozumitelně, proto z daného časového úseku uvádím řadu zajímavých podrobností v literatuře dosud nezpracovaných. Cenné informace jsem získal také od svého strýce Václava Okurky, který je pamětníkem řady událostí neuvedených ve farní kronice ani v literatuře.

1. Nové Město na Moravě – stručná historie a současnost

Nové Město na Moravě (dále jen Nové Město) je městem lokačního typu na území Českomoravské vrchoviny v okrese Žďár nad Sázavou. Nachází se asi 10 km východně od okresního města. Leží na jižním úpatí Žďárských vrchů v nadmořské výšce 600 m. n. m.¹ V současné době má asi 8 500 obyvatel, s přidruženými obcemi je to 10 500 obyvatel.

Vznik Nového Města souvisí s kolonizací zdejšího kraje po založení cisterciáckého kláštera ve Žďáru, k němuž došlo roku 1252. Na základě listiny olomouckého biskupa Bruna z roku 1267, jejíž pravost však není prokázána, bývá ztotožňováno s tehdejší osadou Bočkonov. Tato osada byla založena znojemským purkrabím Bočkem z Obřan, jenž byl zároveň zakladatelem žďárského cisterciáckého kláštera. V roce 1293 je o osadě zmínka v listině Václava II., v níž král stanovil soudní pravomoc žďárského kláštera nad některými městečky včetně Nového Města, které je v této listině označováno latinským názvem Nova Civitas.

Roku 1312 zemřel Bočkův vnuk Smil z Obřan a městečko zdědili páni z Lipé. Ti v okolí zakládali další osady, čímž se začalo vytvářet novoměstské panství.² Na konci 14. století zde postavili tvrz a roku 1452 Nové Město získalo písemné potvrzení práva na výrobu sladu. Koncem 15. století získal novoměstské panství Vilém z Pernštejna, který městu v roce 1499 vymohl dva výroční trhy.³ Rok poté bylo perňštejnské panství rozděleno na díly, Nové Město se tak stalo součástí novoměstsko-jimramovského dvojdílu. Za Jana z Pernštejna byl městu svěřen výkon části vrchnostenských práv, majitel mu vymohl koňský výroční trh a dal cechovní zřízení některým řemeslům. V době, kdy panství vlastnil jeho syn Vojtěch, se v roce 1555 stavěla renesanční radnice.

Největší rozkvět městečka je spojen s panstvím Vojtěchova bratra Vratislava, jenž Nové Město vlastnil v letech 1561 – 1582.⁴ Roku 1564 získala obec správu panství

¹ *Kraj Vysočina*. Edice Průvodce po České republice. Praha: Kartografie Praha, 2004, s. 116.

² *Historie města*. Dostupné na: <<https://www.nmmn.cz/historie-mesta-0>>. Cit. dne 23. 10. 2013.

³ HOSÁK, L., *Historický místopis země Moravskoslezské*. Díl 1. Jihlavský kraj. Praha: Společnost přátel starožitností, 1933, s. 74.

⁴ *Historie města*. Dostupné na: <<https://www.nmmn.cz/historie-mesta-0>>. Cit. dne 23. 10. 2013.

s určitými omezeními a v roce 1580 jí Vratislav potvrdil a rozšířil dosavadní privilegia, mezi která patřilo svobodné vaření piva, soudní pravomoc města nad vesnicemi nebo sklad a prodej soli. Navíc městu přenechal k užívání les Ochozu.⁵

Po synech Vratislava Janovi a Maxmiliánovi získal novoměstské panství Vilém Dubský z Třebomyslic, jenž je koupil roku 1587.⁶ Vilém nechal upravit renesanční zámek a zřídil si v něm sídlo. Dosavadní výhody však městu omezoval, i když potvrdil dva cechovní řády a začal se za něj stavět hřbitovní kostel Nanebevzetí Panny Marie. Vilém Dubský byl roku 1624 pro podezření z účasti na stavovském povstání odsouzen ke ztrátě jmění, zkonfiskované novoměstské panství tak bylo prodáno kardinálu Františkovi z Dietrichštejna. Ten v roce 1635 udělil městečku čtvrtý výroční trh, povýšil je na královské město a obnovil jeho výsady i znak. Roku 1638, tedy dva roky po smrti Dietrichštejna, bylo jeho bratrem panství přenecháno hospodářskému správci dietrichštejnských statků Šimonu Kratzerovi ze Schönsberku, který zde podporoval sklářskou výrobu a staral se o celkový hospodářský rozkvět. Plánoval tu také vybudování železářské hutě. V roce 1645 byl však zastřelen Švédy při jejich útoku na město, k realizaci jeho záměru tedy nedošlo.

Roku 1660 novoměstské panství převzal jeho syn František Maxmilián Kratzer, který je spravoval hned po otcově smrti. Již o devět let dříve položil základ železářské výroby na Novoměstsku. Nechal postavit dvě vysoké pece v Kadově a hamry v Kuklíku, Vříšti a Líšné, kde výroba probíhala.⁷ Panství ovšem bylo značně zadlužené a po Kratzerově smrti ho spravoval hlavní věřitel, kníže Ferdinand Dietrichštejn.⁸ V roce 1699 jej získal Nadační ústav šlechticů „Mariánská škola“ v Brně, jemuž bylo postoupeno Leopoldem, synem Ferdinanda.⁹ V čele ústavu se vystřídala řada šlechticů. V 18. století proběhla na zdejších panstvích tzv. pozdní horská kolonizace. Vznikly tak další vesnice v okolí, například Koníkov, Samotín nebo Krátká. Nelze také opomenout dva ničivé požáry, které Nové Město postihly v letech 1723 a 1801. Roku 1850 se stalo sídlem okresního hejtmánství, a také sídlem jednoho ze tří soudních okresů. V roce 1949 se však okresním městem stal Žďár nad Sázavou.

⁵ HOSÁK, L., s. 74.

⁶ VALČÁK, E., *Galerie kostelů a církevních památek*. Praha: t. J. Šefl, 1942 (neustránkováno, dále již neuvádím).

⁷ *Historie města*. Dostupné na: <<https://www.nmm.cz/historie-mesta-0>>. Cit. dne 23. 10. 2013.

⁸ HOSÁK, L., s. 74.

⁹ Nadační ústav šlechticů byl založen roku 1654 v Brně. Původně bylo jeho založení výchovné, později se stal zaopatřovací institucí pro šlechtičny. Novoměstské panství patřilo nadaci až do roku 1945.

Historie města. Dostupné na: <<https://www.nmm.cz/historie-mesta-0>>. Cit. dne 23. 10. 2013.

V novodobých dějinách bylo pro město významné založení zdejší reálky roku 1894, jejímž prvním ředitelem byl Leander Čech. Nyní se zde nachází Gymnázium Vincence Makovského. V roce 1905 byla vybudována železnice z Tišnova do Žďáru nad Sázavou, která Novým Městem prochází. Rok poté nechal novoměstský starosta Josef Sadílek postavit budovu nádražního hotelu.¹⁰ Přívlastek „na Moravě“ má město od roku 1906.¹¹

Historické jádro města bylo roku 1990 vyhlášeno památkovou zónou. Uprostřed Vratislavova náměstí se nachází farní kostel sv. Kunhuty, na Komenského náměstí pak kostel evangelický. Rozvoj lyžování v Novém Městě započal na konci 19. století, jedny z prvních lyžařských závodů v Evropě se tu konaly již v roce 1910.¹² Dodnes zde lyže vyrábí firma Sporten. Nové Město donedávna každoročně bývalo dějištěm závodů Světového poháru v běhu na lyžích - Zlaté lyže Vysočiny, v únoru roku 2013 se v nově vybudovaném areálu za městem konalo Mistrovství světa v biatlonu. Výroba chirurgických nástrojů byla zahájena v roce 1949 v podniku Chirana, nyní zde sídlí firma Medin, která vyrábí nástroje pro chirurgii, ortopedii, traumatologii a stomatologii.¹³ Ve městě se rovněž nachází Horácká galerie, novorenesančně upravený zámek, Horácké muzeum v budově bývalé radnice z roku 1555 a také Okresní nemocnice, která byla vybudována v letech 1940 – 1948.¹⁴

Mezi nejvýznamnější novoměstské rodáky patří malíř a grafik Karel Němec nebo sochaři Jan Štursa a Vincenc Makovský.

¹⁰ FIALA, J., *Josef Sadílek: Příspěvek k bibliografii novoměstského starosty*. Nové Město na Moravě: Obecní spořitelna, 1937, s. 26.

¹¹ *Historie města*. Dostupné na: <<https://www.nmmn.cz/historie-mesta-0>>. Cit. dne 23. 10. 2013.

¹² *Kraj Vysočina*, s. 117.

¹³ *Historie města*. Dostupné na: <<https://www.nmmn.cz/historie-mesta-0>>. Cit. dne 23. 10. 2013.

¹⁴ KUČA, K., *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl IV. Praha: Libri, 2000, s. 404.

2. Farní kostel sv. Kunhuty

Patrocinium kostela

Farní kostel v Novém Městě je zasvěcen sv. Kunhutě. Tato světice žila na přelomu 10. a 11. století a byla dcerou lucemburského hraběte Siegfrieda. Jejím manželem byl sv. Jindřich, bavorský vévoda, pozdější německý král a císař Svaté říše římské.¹⁵ Spolu s ním založila biskupství a katedrálu v Bamberku.¹⁶ Kunhuta pečovala o chudé a nemocné a po smrti svého manžela vstoupila do benediktinského kláštera v Kaufungen v Hesensku, jenž sama založila.¹⁷ Nejčastěji bývá zobrazována jako císařovna s korunou na hlavě a s žezlem, případně jablkem. V rukou někdy drží model kostela nebo řecký kříž. Jejím atributem je i radlice, protože byla podle legendy nařčena z cizoložství a přešla bosa po rozžhavených radlicích, aby dokázala svou nevinu.¹⁸

V 18. století se spolupatronkou novoměstského kostela stala sv. Anna. Úcta k ní je spojena se skutečností, že Nové Město bylo uchráněno od morové epidemie a že při ničivém požáru města byla zachována právě její dřevorezba.¹⁹ Úctu ke sv. Anně navíc dokládá sloup s její sochou v parku rozprostírajícím se vedle kostela. Nositelem jména sv. Anny bylo i místní bratrstvo, které roku 1756 založil zdejší farář Josef Tadeáš Monse.²⁰

¹⁵ RULÍŠEK, H., *Postavy, atributy, symboly: Slovník křesťanské ikonografie*. Hluboká n. Vlt.: Alšova jihočeská galerie, 2005 (nestránkováno, dále již neuvádím).

¹⁶ REMEŠOVÁ, V., *Ikonografie a atributy svatých*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990, s. 39.

¹⁷ RULÍŠEK, H., *Postavy, atributy, symboly: Slovník křesťanské ikonografie*.

¹⁸ REMEŠOVÁ, V., s. 39.

¹⁹ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., *Sgrafita na kostele svaté Kunhuty v Novém Městě na Moravě*. Nové Město na Moravě: Horácké muzeum, 2001, s. 14.

²⁰ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

Stavebně – historický vývoj

Novoměstský farní kostel je 28 metrů dlouhý, 10 metrů široký a jeho loď je 15 metrů vysoká. Věž se nachází na jeho západní straně a má výšku přesahující 50 metrů.²¹

Jde o stavbu jednolodní, na jejíž mírně odsazený, polygonálně ukončený presbytář na severní straně navazuje tzv. Černá kaple. Na jižní straně se pak nachází sakristie, nad kterou je oratoř. Černá kaple i sakristie mají čtyřbokou dispozici. Hranolovitá věž je v ose západního průčelí předsazena lodi obdélníkového půdorysu. V koutě, který tvoří jižní zeď věže a západní zeď lodi, se nachází válec točitého schodiště. Patra ve věži, do nichž schody vedou, dělí římsy. Nad patrem se zvony je odsazený nástavec s hodinami, kolem kterého se nachází ochoz nabízející krásný výhled na celé město i okolí. Věž zastřešuje cibule s lucernou, na samotném vrcholu se tyčí makovice s křížem.

Kostel byl od svého vzniku vždy majetkem katolíků, nikdy nebyl pod nekatolickou správou.²² Jak vypadal a byl uspořádán v době, kdy Nové Město obývali první osadníci, tedy ve 13. století, nelze zjistit. V této době již kostel existoval, je však možné, že se nacházel na jiném místě.²³ Nejstarší zmínka o něm je z roku 1362.²⁴ Novoměstský katolický kostel však spravoval farář jménem Viktor již v roce 1226.²⁵

²¹ SVOBODA, J. F., *Novoměstský okres*. Vlastivěda moravská. II. Místopis Moravy. Jihlavský kraj. Brno: Musejní spolek, 1948, s. 234.

²² ŽÁK, K., *Historický průvodce Novým Městem na Moravě*. Žďár na Mor.: t. J. Toman, 1931, s. 45.

²³ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 14.

²⁴ Tamtéž, s. 5.

²⁵ Pro úplnost jsou na tomto místě uvedeny informace o době působení jednotlivých duchovních správců v Novém Městě, pokud jsou dohledatelné: Viktor (zmínka r. 1226), Damián Bark (1397), Stanislav Poruba (1586), Jakub Ignác German (ustanoven r. 1610), Jan Pistorius (zmínka r. 1625), Matěj Biskupic (ustanoven r. 1633), Mikuláš Alois Ležatka (1640-1646), Jan Ferrari, premonstrát (zmínka r. 1653), Tomáš Jan Molitor (1668-1680), Václav Leopold Kožený (1680-1688), Ferdinand Antonín Heger (1688-1697), Jan Antonín Bernard Filaxin ze Šensperku (1697-1699), Jan František Žák (1699-1728), Jan Hašek (1728-1737), Ludvík Reš (1738-1747), Jan Bilský (administrátor in spiritualibus, 1747-1750) a Josef Moudrý (administrátor in temporalibus, 1747-1750), Josef Tadeáš Monse (1750-1772), Josef Michal Štork (1772-1793), Florián Peřina (1793-1795), Jan Nep. Hustý (1795-1801), Ignác Ofner (1801-1823), Leopold Pausa (1823-1843), Bedřich Svítal (1843-1859), Josef Růžička (1859-1879), František Kunstmüller (1879-1919), Matěj Müller (1919-1951), Václav Kūchler (1951-1954), Metoděj Kotík (1954-1960), Karel Trunda (1960-1964), Jaroslav Zechmeister (1964-1990), Karel Fiala (1990-1992), Jan Daněk (od r. 1992).

O náboženských poměrech na panství novoměstském. Několik dalších listů z kroniky děkana L. Pausy. Horácký kalendář na rok 1915. Velké Meziříčí: Alois Šašek, 1915, s. 210 - 236 a podle svědectví pamětníka Václava Okurky.

Další farář, Damián Bark, je uváděn až roku 1397, protože zprávy z tohoto období jsou skromné.²⁶ Již ve 14. století existoval dnešní presbytář.²⁷ V 15. století byla postavena loď, roku 1499 pak zvonice. V roce 1592 proběhla zároveň s proměnou zvonice na věž dostavba lodi.²⁸

Rozvoj městečka, a tedy i výstavbu kostela, zastavila třicetiletá válka (1618 – 1648). V té době na území města došlo k drancování cizími vojsky, veliké škody byly napáchány zejména Švédy. Ušetřen nezůstal ani kostel. Byl zpustošen, a proto musel být po válce znovu vybaven. Šlo o velmi těžké období pro celé město. Za účelem oprav kostela se konala sbírka, v rámci které obec vyslala posla i do vzdálenějších měst, například do Chrudimi nebo Čáslavi. Kostel měl tehdy tři oltáře – sv. Kunhuty, Bolesné Panny Marie a Nanebevzetí Panny Marie.²⁹ V této poválečné době vykonával duchovní správu v Novém Městě farář Tomáš Jan Molitor, za něhož byly pořízeny některé bohoslužebné nádoby a roucha.³⁰

Další tragédii pro novoměstský kostel znamenaly dva ničující požáry města. První nastal 3. dubna 1723 a kostel (kromě presbytáře) zdevastoval včetně věže a interiéru.³¹ Malovaný trémový strop lodi spadl a trámy roztržily i kámen, který zakrýval kryptu.³² Město po tomto požáru žádalo o pomoc při obnovování kostela okolní města a vesnice v prosebném listu, v němž je mimo jiné psáno: *„Jsouce ale sami obyvatelé skrze takový nešťastný pád dokona všeho jmění zbaveni a v stav žebroty postaveni, žádného jiného prostředku nenalézajíce, k Boha milujícím, věrným a milosrdným křesťanům naši naději a outočiště zakládáme, anobrž k tomu cíli a oumyslu přítomné, hodnověrné a dobře zachovalé, též taky na to přísahou zavázané muže, Šebestiána Pospíšila a Václava Šnepa, k shromáždování svaté almužny vysíláme a při tom vašich milostí i jednoho každého respective v poníženosti úpěnlivě a pokorně žádáme, aby z křesťanské pohnutelnosti a z pouhého milosrdenství z svých, od Boha požehnaných prostředků k vyzdvižení nad pověděného chrámu Páně všemožnou pomocí*

²⁶ WOLNÝ, G., *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften*. 2. Abtheilung. Brünn: Diöcese. 2. Band. Brünn: Selbstverlag, 1858, s. 386.

Damián Bark vedl se žďárským cisterciáckým klášterem spor o desátky. Olomoucký biskup Mikuláš z Riesenburka při rozhodl ve prospěch kláštera. ŽÁK, K., s. 56.

²⁷ SAMEK, B., *Umělecké památky Moravy a Slezska 2*. Praha: Academia, 1999, s. 691.

²⁸ *Jak vypadalo okolí novoměstského kostela v minulých dobách?* Historický koutek. Farní věstník novoměstský, 9, 1937, č. 7, s. 4.

²⁹ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 6.

³⁰ ŽÁK, K., s. 50.

³¹ WOLNÝ, G., s. 384.

³² CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 6.

*přispěti sobě oblíbili ráčili a oblíbili.*³³ Následné opravy kostela trvaly více než čtvrt století a významně se na nich podílela vrchnost i farníci. Proběhla sbírka na nejnutnější kostelní potřeby zorganizovaná farářem Janem Františkem Žákem.³⁴ Obvodové zdivo lodi bylo roku 1725 o dva metry zvýšeno a dřevěný strop lodi nahradila valená klenba.³⁵ Do požáru se na každé straně lodi nacházela dvě gotická okna, při opravě byla každá strana opatřena třemi obloukovými okny. Roku 1735 se kostel dočkal oltáře sv. Kunhuty, jenž byl zhotoven v Brně. Řezbáři za něj byla vyplacena částka 300 zlatých, malíř obdržel za obraz a pozlacení 160 zlatých.³⁶ Byly také pořízeny modlitební stolice. Krypta byla po požáru zakryta pouze prkny.³⁷

Kamennou dlažbou byl kostel opatřen rovněž v roce 1735.³⁸ Výměna dosavadní cihlové dlažby za kamennou znamenala odměnu 168 zlatých pro kameníka a 18 zlatých a 7 krejcarů pro zedníka. V rámci úprav interiéru také došlo k odsekání výběhů gotických klenebních žeber v presbytáři, zřejmě právě za účelem instalace velkého hlavního oltáře.³⁹ Interiér kostela dostal výrazných změn o čtyři roky později. Bývalá sakristie na severní straně byla spojena s presbytářem tak, že došlo k proražení zdi a stala se z ní kaple Bolestné Panny Marie. Na stěnách zde byla vyobrazena řada námětů, například očištec na východní a peklo na západní stěně. Z tohoto důvodu kaple dostala přізvisko „černá“.⁴⁰ Do té doby zde byl dřevěný strop. Na jižní straně vznikla nová sakristie a nad ni byla vystavěna oratoř sloužící tehdejší vrchnosti. Za působení duchovního správce Josefa Tadeáše Monseho, jenž v Novém Městě působil jako farář od roku 1750, byly do lodi umístěny dva boční oltáře, bohoslužebnými předměty byl vybavován také interiér.⁴¹

20. května roku 1801 však Nové Město zachvátil další zničující požár, který byl patrně největší pohromou v novoměstských dějinách.⁴² Následovaly další opravy trvající takřka půl století, zdivo však bylo opravené do roku 1804.⁴³ Došlo

³³ *Prosebný list městské rady novoměstské o pomoc k restaurování katolického farního kostela po ohni roku 1723.* Historický koutek. Farní věstník novoměstský, 9, 1937, č. 3, s. 4.

³⁴ ŽÁK, K., s. 50.

³⁵ SAMEK, B., s. 691.

³⁶ *O náboženských poměrech na panství novoměstském.* Několik dalších listů z kroniky děkana L. Pausy. Horácký kalendář na rok 1915. Velké Meziříčí: Alois Šašek, 1915, s. 214.

³⁷ ŽÁK, K., s. 53.

³⁸ VALČÁK, E., *Galerie kostelů a církevních památek.*

³⁹ *O náboženských poměrech na panství novoměstském.* Několik dalších listů z kroniky děkana L. Pausy. Horácký kalendář na rok 1915, s. 214.

⁴⁰ SVOBODA, J. F., s. 235.

⁴¹ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 7.

⁴² WOLNÝ, G., s. 384.

⁴³ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 8 a SVOBODA, J. F., s. 235.

k provizornímu zastřešení kostela a pořízení nových zvonů. Protože byl zrušen hřbitov a zbořena hřbitovní zeď kolem něj, byly některé náhrobní kameny umístěny do dlažby kostela. Před velkým státním bankrotem rakouské monarchie roku 1810 přišlo nařízení odevzdat veškeré stříbro z kostela, čímž byl kostel opět ochuzen.⁴⁴ V roce 1824 došlo na základě rozhodnutí Krajského úřadu v Jihlavě k odstranění pekařských krámků postavených ke kostelu po požáru, o čtyři roky později střecha dostala šindelovou krytinu.⁴⁵ Důkladnější opravy kostela probíhaly v letech 1843 – 1848. Byl kolem něj postaven taras, který je ve většině zdrojů datován rokem 1863.⁴⁶ Jeho okolí bylo navíc vydlážděno a získalo současnou podobu.⁴⁷ Roku 1865 se celý kostel místo šindele pokryl břidlicí, došlo ke zhotovení nižší vazby lodí a cibuli nahradila jehlancová sanktusová věžička.⁴⁸ Ta byla pobita plechem a dne 28. září na ni byl vsazen nový, pozlacený křížek. Náklady úprav z roku 1865 činily 2 260 zlatých.⁴⁹

V této době se obnovovalo také vnitřní vybavení kostela.⁵⁰ V roce 1888 město vedle kostela zřídilo park.⁵¹ Roku 1904 došlo k dokončení gotické podoby presbytáře. Vybouraly se zadržky v oknech a do gotických otvorů se dosadila malovaná okna.⁵² Téhož roku byl instalován současný novogotický oltář a doplněna gotická žebra klenby, již dříve osekána kvůli baroknímu oltáři. Zazděné gotické okno bylo probouráno.⁵³ Brzy nato došlo k oddělení podvěžní síně od lodí železnými mřížovými dveřmi. Roku 1906 byla vymalována loď.⁵⁴ Novými okny pak byla opatřena Černá kaple a sakristie.⁵⁵ V roce 1914 také došlo k přestavění horního dřevěného kůru na železné traverzy a na dolním kůru nové železné zábradlí nahradilo zděné, 0,75 metru široké. Při té příležitosti byly pořízeny nové varhany.⁵⁶

Po válce byl kostel kromě nových zvonů vybavován novými předměty: křížovou cestou, sochami nebo betlémem. Na tomto rozvoji kostela měl nemalý podíl děkan

⁴⁴ ŽÁK, K., s. 51.

⁴⁵ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 17 a *O náboženských poměrech na panství novoměstském*. Několik dalších listů z kroniky děkana L. Pausy. Horácký kalendář na rok 1915, s. 232.

⁴⁶ *Jak vypadalo okolí novoměstského kostela v minulých dobách?* Historický koutek. Farní věstník novoměstský, 9, 1937, č. 7, s. 4.

⁴⁷ KUČA, K., s. 404.

⁴⁸ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 17.

⁴⁹ SVOBODA, J. F., s. 235.

⁵⁰ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 8.

⁵¹ *Jak vypadalo okolí novoměstského kostela v minulých dobách?* Historický koutek. Farní věstník novoměstský, 9, 1937, č. 7, s. 4.

⁵² KUČA, K., s. 404.

⁵³ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 9.

⁵⁴ ŽÁK, K., s. 52.

⁵⁵ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 9.

⁵⁶ ŽÁK, K., s. 52.

Matěj Müller. K instalaci elektrického osvětlení došlo roku 1923.⁵⁷ Protože se ve 20. letech 20. století v Novém Městě uskutečnily oslavy milénia smrti sv. Václava, proběhly opravy novoměstského kostela. Opravována byla věž, v roce 1927 získal kostel novou vazbu s břidlicovou krytinou a následujícího roku se loď opatřila malovanými okny se železnými rámy místo oken s rámy dřevěnými.⁵⁸ Zeď na celé stavbě byla otlučena a znovu omítnuta. Při odstranění staré omítky došlo ke zjištění, že okna v lodi byla původně gotická.⁵⁹ Novou omítku zhotovil místní stavitel František Šmída. Omítnutí bylo podnětem pro sgrafitovou výzdobu zrealizovanou Karlem Němcem, jež proběhla v letech 1928 - 1929.⁶⁰ Zmíněné opravy připomíná ozdoba dveří hlavního vchodu – klepadlo se lví hlavou z roku 1929. Jeho autorem je místní firma J. Böhm a bylo děkanem Müllerem pořízeno k příležitosti svatováclavského milénia.⁶¹ Současná vstupní vrata pocházejí až z konce 70. let 20. století. V roce 1930 malíř Kolbábek z Náměště nad Oslavou kostel vymaloval.⁶²

Roku 1942 byl Ing. arch. Stanislavem Sochořem vypracován plán na přístavbu kostela. Za tímto účelem také vznikl zvláštní fond. Hlavní loď měla být nová a počítalo se s jejím situováním kolmo na loď dosavadní, s jejím přizpůsobením gotickému presbytáři a se střechou, která měla mít tvar dvou červených stanů.⁶³

V období protektorátu byly chodníky kolem farního kostela, na hřbitově a prostranství před farní budovou vydlážděny kamennými kostkami, a to za celkovou cenu 168 310 Kč.⁶⁴ Na konci 2. světové války kostel zásahem bomby poškodila ustupující armáda nacistů, která Nové Město bombardovala. V tomto důsledku došlo ke zboření schodiště na kůr a k uražení rohu věžní zdi.⁶⁵ Byla zničena i stříška nad tímto schodištěm společně s dveřmi na kůr a poškozena tři malovaná okna na severní straně lodi.

Další rozkvět novoměstského farního kostela je spojen s působením duchovního správce Václava Küchlera v 50. letech. Roku 1952 byla opravována malba uvnitř kostela: kulatinu obstaral ředitel národní školy ve Vlachovicích, lešení zapůjčily stavební podniky díky zednickému mistrovi z Radňovic. Lešení se začalo stavět

⁵⁷ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 18.

⁵⁸ SVOBODA, J. F., s. 235.

⁵⁹ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 18.

⁶⁰ SVOBODA, J. F., s. 235.

⁶¹ *Náš milý jubilant*. Dvoulist k 50. narozeninám děkana Matěje Müllera. 1932.

⁶² ŽÁK, K., s. 52.

⁶³ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 9.

⁶⁴ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě* (nestránkováno, dále již neuvádím).

⁶⁵ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 9.

30. května. Sešlo se velké množství pomocníků, takže lešení v presbytáři bylo postaveno za jeden den, v lodi pak za další dva dny. 1. června do Nového Města přijel malíř kostelů Vladimír Kolbábek z Náměště nad Oslavou a začal čistit žebra v presbytáři. Práce vedl Jan Šmída, stavitel z Nového Města. Někteří z pomocníků ocelovými kartáči škrabali starou malbu, další oklepávali olejovou omítku až na holé zdivo, jímž je kámen skládaný na sebe, jiní pak zdivo sekali, aby mohlo být kladeno elektrické vedení. Došlo k řadě objevů, týkajících se zejména presbytáře, které jsou uvedeny v příslušných podkapitolách. Malíř Kolbábek měl několik pomocníků. Za práci přijal sumu 20 000 Kčs, bydlel a stravoval se na faře. Práce byly skončeny 15. července téhož roku.

Protože dosavadní elektroinstalace již nevyhovovala, byla za působení P. Küchlera zavedena znovu. Tuto práci prováděli instalatéri Synek a Kakač po dobu dvou týdnů. Z důvodu jejich onemocnění byl farnosti poslán instalatér Hřebíček. Práci nevykonával poctivě, vzhledem k jeho politické orientaci však nemohl být vyměněn. Práce i s materiálem stála 64 000 Kčs. Jistý pan Blaha, zástupce správce elektrárny, se zdarma postaral o sestavení a zřízení rozvodové desky v sakristii. Z dalších oprav a úprav na počátku 50. let bychom mohli jmenovat zřízení telefonu ze sakristie k varhanám, zavedení rozhlasu v kostele nebo ventilátory v klenbě kostela. Byly také rozšířeny schody vedoucí ze sakristie na kazatelnu. Úpravy byly na tehdejší dobu a možnosti velmi progresivní. Stát na ně přispěl částkou 67 000 Kčs, zbytek byl pokryt penězi ze sbírek.

V červenci roku 1953 proběhla instalace elektrického topení. Již předcházejícího roku byly v trubkách položeny vodiče až k lavicím a do nové rozvodové desky v sakristii byl zamontován vypínač a přepínací hodiny na noční proud. Samotná instalace topení proběhla na základě návrhu Václava Vopičky z Prahy. Kovový materiál dodal Jiří Smetana. Šlo o plechové trubice (cena 6 336 Kčs), rozvodové kanály (8 195 Kčs) nebo perforovaný plech (2 800 Kčs).⁶⁶ O ostatní materiál se postaral sám Vopička, který obstaral šamotové tvárnice (10 475 Kčs), pozinkování trubek a kanálů (1 544 Kčs) a jiný materiál s přípravnou montáží (8 000 Kčs). Na práci se podílela řada brigádníků, kteří pracovali zdarma, včetně varhaníka Josefa Večeří. Zapláceno dostal pouze tvůrce návrhu a kamnař, práce tedy farnost vyšla na 2 400 Kčs. V prosinci téhož roku se pak elektrickým akumulacním topením začalo topit. Jedna noc farnost stála

⁶⁶ Pro ilustraci jsou uvedeny pořizovací náklady jednotlivých položek. Tento údaj uveden není v případech, kdy informace nebyla dohledatelná.

25 Kčs. Pro automatické zapínání a vypínání topení byly roku 1954 pořízeny dva automatické spínače od firmy Křížík z Prahy, které zdarma zapojil Josef Synek z Nového Města.⁶⁷

V téže době došlo k pořízení nových zvonů a opravovala se věž. Navíc byly odkryty fresky v Černé kapli s námětem očiště. ⁶⁸ V roce 1967 byly pod vedením kameníka Böhma obnoveny chodníky a obrubníky kolem farního kostela.⁶⁹ Roku 1975 došlo k rekonstrukci kůru. Stolářské práce vedl František Komínek z nedalekých Jířkovic. Byly instalovány nové varhany, v 70. a 80. letech pak proběhly vnější stavební činnosti.⁷⁰ V roce 1979 byla zhotovena nová vazba, střecha byla zvýšena na úroveň, kterou měla po požáru v roce 1801. Došlo k rekonstrukci sanktusové věžičky a stavba byla pokryta měděnou krytinou.⁷¹ V 80. letech proběhla také restaurace sgrafit.⁷²

Interiér kostela v presbytáři byl upraven na konci 80. let, a to v důsledku bohoslužebných změn spjatých s II. vatikánským koncilem.⁷³ V roce 1993 proběhla nová elektroinstalace, již provedla firma Pejchal, stejně jako osvětlení kostela halogeny. V letech 1995 a 1996 byly restaurovány fresky v Černé kapli. Roku 1997 došlo k opravě hrobky a ve stejném roce byla také položena žulová dlažba v sakristii. Tuto práci vykonala Českomoravská stavební společnost. V roce 1999 byla opětovně restaurována sgrafita na věži a roku 2000 na celém kostele.⁷⁴

⁶⁷ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

⁶⁸ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 9.

⁶⁹ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

⁷⁰ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 9.

⁷¹ KŘESADLO, V., KRUŽÍK, M., *Historický kalendář Nového Města na Moravě na léta 1945 – 1990.* Nové Město na Moravě: město Nové Město na Moravě, 2011, s. 188.

⁷² CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 10.

⁷³ KŘESADLO, V., KRUŽÍK, M., s. 217.

⁷⁴ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 19.

Presbytář

Presbytář je gotický a je tedy nejstarší částí kostela. Pochází ze 14. století.⁷⁵ „*Kněžiště je zaklenuto dvěma poli křížové žebrové klenby rychlého sledu a paprscitým závěrem; klenební kápě lemují příložky. Žebra hruškového profilu se protínají v drobných talířových svornících s krčkem a končí neorganicky vysoko nad okenními lavicemi (do této výše byla zřejmě osekána při barokizaci interiéru).*“⁷⁶ V jižní zdi kněžiště se nachází vstup do sakristie, jejíž klenba je valená se styčnými, zalamovanými výsečemi. Presbytář je zakončen dvakrát odstupňovanými opěrnými pilíři.⁷⁷ Stejně jako v lodi, také v prostoru presbytáře se v dřívějších dobách pohřbívalo.⁷⁸ V roce 1700 byly do krypty u hlavního oltáře pochovány dvě dcery místního rektora Františka Novodvorského.⁷⁹

Při opravě malby uvnitř kostela v roce 1952 se zjistilo, že opěrné pilíře presbytáře jsou z mramoru, pravděpodobně nedvědického. Jelikož omítka se tehdy oklepala až na holé zdivo, byly v něm na více místech zjištěny otvory, v nichž se nacházely ohořelé trámy.⁸⁰ V severní zdi presbytáře je probourán hladký otvor o šířce několika metrů, jenž je půlkruhovitého tvaru a kterým je presbytář spojen s Černou kaplí. Mezi tímto obloukovým vchodem a prvním oknem na evangelijní straně presbytáře byly roku 1952 nalezeny ve výšce dvou metrů tři mramorové kameny vedle sebe, čtvrtý kámen se pak nacházel nad kamenem prostředním. Patrně jde o epitafní kameny, jejich nápisy však již tenkrát byly nečitelné. Na spodních kamenech se dříve pravděpodobně nacházely erby, na kameni prostředním nápis. Od kamenů směrem k oknu se našlo metr vysoké bývalé depositoryum. Jeho vzdálenost od země i od lomené stěny je 1,2 m. Vyplňují jej cihly, má gotický tvar a již v době nálezů bylo velmi poškozené. Podobné, menší depositoryum bylo zhruba ve výšce jednoho metru nalezeno na epištolní straně pod barevným oknem sv. Anny. Mezi lomením zdiva a vchodem do sakristie zdivo tvoří zazděný klenutý vchod či výklenek.

⁷⁵ *Jak vypadalo okolí novoměstského kostela v minulých dobách?* Historický koutek. Farní věstník novoměstský, 9, 1937, č. 7, s. 4.

⁷⁶ SAMEK, B., s. 692.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 12.

⁷⁹ *Novoměstské hřbitovy.* Historický koutek. Farní věstník novoměstský, 8, 1936, č. 11, s. 4.

⁸⁰ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

Tím však výčet objevů z 50. let nekončí. Protože byly ve výšce 3,8 metru pod omítkou patrné zbytky ozdobných patek žeber, gotické žebroví zřejmě sahalo právě do této výšky. Žebra byla místy přerušena a nahrazena maltou. Materiálem, z něhož žebra jsou, je pískovec cihlové barvy, nejspíš drásovský. Jen dvě žebra za hlavním oltářem jsou ze světlého kamene. Při instalaci velkého barokního oltáře sv. Kunhuty v roce 1735 byla žebra odstraněna a roku 1904, kdy v kostele došlo k umístění oltáře nového, pseudogotického, opět doplněna. V 50. letech tato žebra dostala odstín žeber ostatních. Navíc byla počátkem 50. let z presbytáře odstraněna „panská lavice“, která stála pod oknem oratoře. Kdysi sloužila městským radním, v této době se však jevila jako nadbytečná a v presbytáři spíše překážela. Byla prozatímně umístěna pod věž.⁸¹

V presbytáři se nachází, jak již bylo zmíněno, novogotický hlavní oltář, který zhotovila firma Petr Bouška a synové ze Sychrova v roce 1904.⁸² Uprostřed oltáře nad svatostánkem je zasazen kříž s ukřížovaným Kristem, po jehož pravici je socha Panny Marie a po levici socha evangelisty Jana. Tento oltář byl poprvé opraven až v říjnu roku 1953. Řezby doplnil Jan Lorenc z Poličky za 300 Kčs. Vladimír Kolbábek z Náměště nad Oslavou, jenž o rok dříve maloval kostel, pak oltář znovu napustil a pozlatil. Za práci dostal 1 260 Kčs, zlato bylo darem od farníků.⁸³ Při pohledu na oltář vidíme dále na levé straně sochu sv. Cyrila a na pravé straně sochu sv. Metoděje. Pod těmito postavami, tj. vedle svatostánku, se nacházejí symboly evangelistů. Na bočních stěnách presbytáře můžeme spatřit další dvě sochy, tentokrát barokní, stojící na samostatných konzolách: sv. Pavla vlevo a sv. Petra na pravé straně. Obě pro kostel získal děkan Müller v roce 1938 ze Strachotína na jižní Moravě.⁸⁴ Do 30. let 20. století sochařská výzdoba v kostele chyběla. Obě sochy byly do prostoru presbytáře přemístěny v 90. letech, původně se nacházely na oltáři pod kůrem naproti hlavním vchodovým vratům. Na místě, kde jsou postaveny dnes, stáli dva cherubové.⁸⁵

V závěru presbytáře se dále nacházejí tři štíhlá gotická okna. Jejich záklenky jsou vyplněny kružbami v podobě čtyřlístu a plaménkového motivu.⁸⁶ Jedno z oken je uprostřed za oltářem a další dvě za sochami sv. Petra a sv. Pavla. Okna byla zazděná, v roce 1904 byla probourána. Brněnský závod B. Škardy ve stejném roce zhotovil jejich

⁸¹ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

Informace o následném umístění „panské lavice“ nejsou dostupné.

⁸² CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 12.

⁸³ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

⁸⁴ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 12.

⁸⁵ Tamtéž, s. 21.

⁸⁶ SAMEK, B., s. 692.

vitrážové výplně, které jsou figurálně zdobené. Na okně za oltářem je vyobrazena Svatá Rodina, na okně nad sochou sv. Pavla sv. Kunhuta a nad sochou sv. Petra je to sv. Anna Učitelka s dcerou Pannou Marií.⁸⁷ Tato okna financoval novoměstský arcikněz František Kunstmüller, dále hraběnka Belrupt – Fissacová, která byla předposlední představenou Ústavu šlechticů, a Anna Jelínková, měšťanka.⁸⁸ Další gotické okno se nacházelo nad vchodem do sakristie, zůstalo však zazděné. Jiné okno na jižní straně presbytáře pak vede do oratoře, která nyní slouží jako klubovna a převlékárna pro ministranty. Dříve odtud sledovala bohoslužby vrchnost, jak již bylo uvedeno.⁸⁹ K výměně okna oratoře došlo počátkem 50. let 20. století v rámci oprav kostela. Roku 1952 bylo původní, nevyhovující okno odstraněno a nahrazeno novým, které na základě návrhu brněnského architekta Klaudia Madlmayra zhotovil stolař Jaroslav Čejka za 563 Kčs. Nové okno bylo zasazeno v listopadu roku následujícího.⁹⁰

Obětním stolem a pultem pro čtení byl novoměstský kostel vybaven v roce 1988. Podstavec obětního stolu je po obvodu zpestřen cínovými poloplastikami sv. Kunhuty, sv. Jindřicha, sv. Maxmiliana Kolbeho, sv. Vojtěcha, sv. Anežky České, sv. Jana Bosca, sv. Zdislavy a proroka Simeona obětujícího malého Ježíše. Na ambonu je poloplastika sv. Jeronýma. Zmíněné vybavení navrhl pražský akademický sochař Karel Stádník.⁹¹

Lod'

Jak již bylo uvedeno, začátek stavby lodi spadá do konce 15. století, dostavěna pak byla v roce 1592.⁹² V době požáru roku 1723 byl strop lodi trámový a malovaný. I když loď byla tehdy plochostropá, původně měla klenbu gotickou. Současná klenba pochází z 18. století, je valená s výsečemi mezi pasy, které dosedají na podložené pilastry s římsovými hlavicemi. Fasády lodi jsou členěny nízkými pilastry, přístavky

⁸⁷ SVOBODA, J. F., s. 235.

⁸⁸ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 21.

⁸⁹ Tamtéž, s. 12.

⁹⁰ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

⁹¹ KŘESADLO, V., KRUŽÍK, M., s. 217.

⁹² *Jak vypadalo okolí novoměstského kostela v minulých dobách?* Historický koutek. Farní věstník novoměstský, 9, 1937, č. 7, s. 4.

jsou hladké.⁹³

Pokud jde o křížovou cestu novoměstského farního kostela, prvních šest zastavení je umístěno na jižní stěně, další dvě na sloupech nesoucích kůr. Posledních šest zastavení křížové cesty visí na straně severní. Křížová cesta pochází z doby první republiky.⁹⁴ Svícny pod křížovou cestou, které byly v 90. letech 20. století odstraněny, byly zhotoveny dle návrhu architekta Klaudia Madlmayra z Brna. Vytvořil je řezbář Jan Lorenc z Poličky za 800 Kčs a pozlatil Vladimír Kolbábek z Náměště nad Oslavou. Poprvé byly rozžaty o Vánocích v roce 1953.⁹⁵

Na severní i jižní stěně se nacházejí tři široká okna z pozdější doby, jejichž záklenek je půlkruhový. V roce 1928 byly dosavadní dřevěné rámy oken nahrazeny rámy železnými.⁹⁶ Vitrážové výplně oken pocházejí z téhož roku a na jižní straně směrem od kůru je na nich vyobrazen Ježíšův latinský monogram IHS, Beránek Boží na knize se sedmi pečetěmi a Nejsvětější Srdce Ježíšovo. Na severní straně je to znak Ježíše Krista alfa a omega s misálem, kalichem a hostií, dále pak monogram Panny Marie a Neposkvrněné Srdce Mariino. Na oknech jsou taktéž uvedena jména těch, kteří je financovali. Byli to měšťan Petr Šír, rodina Peňázova z Petrovic, měšťanská rodina Heuslerova, rodina Kubíkova z Rokytna, novoměstský rodák a moravský politik František Drobný, jenž byl umučen nacisty, a Pavla z Dücker – Haslau, poslední představená Ústavu šlechticů.⁹⁷ Tato okna však byla poškozena na konci 2. světové války při nacistickém bombardování. Jejich opravu provedla v létě roku 1948 firma Jana Říhy z Brna. Oprava stála 6 000 Kč. Zhotovitelem lavic z roku 1939 je první dělnické výrobní družstvo stolařské.⁹⁸

Pokud hovoříme o interiéru kostela, nesmíme zapomenout na vítězný oblouk. Jeho záklenek má tvar půlkruhu a ještě v první čtvrtině 20. století byl oblouk na straně obrácené do lodi pokryt střídou freskovou výzdobou, na niž byly medailony s polopostavami a biblické citáty: „*Pane, ke komu půjdeme?*“, „*Ty máš slova věčného života.*“ a „*Já jsem cesta a pravda a život.*“ V roce 1930 však na stejné ploše již zmiňovaný místní umělec Karel Němec zobrazil České nebe. Jde o kolorované sgrafito. Nahoře uprostřed je zobrazena Nejsvětější Trojice s Pannou Marií, vpravo, nad oltářem s obrazem Madony s Ježíškem je Nanebevstoupení Páně, a na levé straně nad oltářem

⁹³ SAMEK, B., s. 691 - 692.

⁹⁴ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 9.

⁹⁵ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

⁹⁶ ŽÁK, K., s. 52.

⁹⁷ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 20.

⁹⁸ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

s obrazem sv. Jana Nepomuckého je vyobrazeno Nanebevzetí Panny Marie. Na celém oblouku se kromě těchto výjevů nachází 21 českých světců. Na pravé straně jsou shora směrem od Nejsvětější Trojice zobrazení sv. Cyril, sv. Metoděj, sv. Kliment, sv. Vojtěch, sv. Zdislava, sv. Hedvika, sv. Jan Nepomucký, bl. Česlav, sv. Zikmund a bl. Hroznata. Na levé straně jsou to sv. Václav, sv. Ludmila, sv. Vít, sv. Anežka, sv. Milada, sv. Prokop, sv. Kunhuta, sv. Norbert, sv. Klement Maria Hofbauer, sv. Jan Sarkander a sv. Ivan.⁹⁹ Vítězný oblouk byl původně gotický, jak bylo zjištěno při opravě malby v interiéru počátkem 50. let. Jsou zde totiž zazděna gotická žebra cihlové barvy.

Vrata na jižní straně lodi tvoří hlavní vstup do kostela. Navrženy byly roku 1976 pražským architektem Krylem a zhotoveny Janem Suchým z Jam.¹⁰⁰ Mezi vraty a lodí je malá předsazená předsíň, která je valeně zaklenuta se styčnými výsečemi.¹⁰¹ Předsíň má obdélníkový půdorys. V lodi bylo až do 90. let 20. století na bocích lavic umístěno šestnáct postavníků od řemeslných cechů, na nichž byly uvedeny letopočty vydání cechovních privilegií. Šlo o roky 1771 a 1772. Tyto postavníky příslušely novoměstským kovářům, krejčím, řezníkům, ševcům, horníkům, bednářům, kolářům, tkalcům, zlatníkům, soukeníkům a zedníkům.¹⁰²

Další zajímavou skutečností je fakt, že v dlažbě lodi jsou umístěny náhrobní kameny ze zrušeného hřbitova. Je zřejmé, že se v dřívějších dobách do prostoru pod lodí pohřbívalo. Podrobněji je o tomto tématu pojednáno v podkapitole o kryptě.

Za zmínku stojí velký kříž u kostela sv. Kunhuty, který se nachází v prostoru mezi hlavním vchodem do lodi kostela a vchodem do sakristie, je tedy situován jižně od lodi. Kříž pochází z roku 1843 a je vytesán z kamene. Je na něm dodatečně osazený litinový korpus Krista. Ten byl pozlacen v srpnu roku 1954 restaurátorem Vladimírem Kolbábkem z Náměště nad Oslavou spolu s korpusem na kříži u novoměstské nemocnice.¹⁰³

Boční oltáře

U čelní stěny lodi se nacházejí dva boční rokokové oltáře s pilastrovým retabulem. Kostel jimi byl vybaven po roce 1750 a je pravděpodobné, že byly

⁹⁹ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 11.

¹⁰⁰ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

¹⁰¹ SAMEK, B., s. 691.

¹⁰² SAMEK, B., s. 692 a ŽÁK, K., s. 51.

¹⁰³ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

zhotoveny v Brně.¹⁰⁴

Kolmo k jižní a podél čelní stěny lodi je oltář, v jehož horní části (tedy nástavci) se nachází obraz znázorňující Nejsvětější Trojici vítěznou. Níže pak je hlavní obraz Madony s dítětem. Není vyloučené, že jde o dar místního rodáka P. Ignáce Německého, jenž byl provinciálem kapucínského řádu ve Vídni. V roce 1749 navštívil své rodné Nové Město a přivezl sem například částku sv. Kříže z Říma nebo ostatky svatých. Dále oltář zdobí dvě barokní sochy apoštolů. Byly do kostela postaveny v 60. letech 20. století za působení faráře Jaroslava Zechmeistera. Vlevo je socha sv. Jakuba Většího, vpravo pak sv. Jana Evangelisty. Tyto sochy byly do Nového Města dopraveny ze severních Čech.¹⁰⁵ Mezi nimi, pod obrazem Madony s Ježíškem, stojí dřevorezba sv. Anny Učitelky, jež dříve stála ve výklenku Panského domu v Novém Městě. Jde o sochu z lipového dřeva, která přečkala ničivý požár města v roce 1723. Po tomto požáru byla umístěna na svatostánek hlavního oltáře a v roce 1825 došlo k jejímu přeřezání.¹⁰⁶ Před oltář byla předsunuta barokní křtitelnice, která stojí na balustrové noze. Je kamenná a její víko zdobí dřevorezba s tématem Kristova křtu.

Druhý oltář u čelní zdi lodi stojí kolmo k její severní stěně. V jeho vrchní části je kasulový obraz sv. Antonína Paduánského a níže hlavní obraz polopostavy sv. Jana Nepomuckého. Oltář je vyzdoben třemi sochami, které původně stály v místním hřbitovním kostele Nanebevzetí Panny Marie a jejichž vznik je datován do 18. století. Jde o sochy sv. Cyrila a Metoděje u paty pilastrů a sochu Panny Marie. Sv. Cyril se nachází na levé straně, vpravo je sv. Metoděj. Mezi nimi, pod obrazem sv. Jana Nepomuckého, se nachází Immaculata, tedy socha znázorňující Neposkvrněnou Pannu Marii, která pochází z poloviny 18. století.¹⁰⁷

V minulosti byly sochy na obou zmíněných oltářích uspořádány odlišně. Již nějaký čas zdobila pravý oltář socha Panny Marie Lurdské pocházející z Paříže, kde byla v roce 1881 objednána z milodarů, a levý socha Božského Srdce Páně darovaná továrníkem Langem z Vídně roku 1885. Protože děkan Matěj Müller ve 30. letech 20. století sehnal pro kostel řadu soch, nechyběly ani na těchto oltářích. Jednalo se o staré zrenovované sochy, které pocházely podle K. Žáka z Měřína a podle

¹⁰⁴ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 10.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ *O náboženských poměrech na panství novoměstském*. Několik dalších listů z kroniky děkana L. Pausy. Horácký kalendář na rok 1915, s. 214.

¹⁰⁷ SAMEK, B., s. 692.

Z. Chochooláčové z Netína.¹⁰⁸ Na levý boční oltář s dřevořezbou Božského Srdce Páně byly postaveny sochy sv. Floriána a sv. Antonína poustevníka, na pravý s dřevořezbou znázorňující Pannu Marii Lurdkou sochy jejich rodičů, sv. Anny a Jáchyma. Oltáře byly navíc pozlaceny panem Długopolským z Trenčína.¹⁰⁹ U sochy Panny Marie, která zpočátku stála na levém oltáři, ještě v dobách komunismu probíhaly májové pobožnosti.¹¹⁰ Sochy sv. Anny, Jáchyma, Floriána a Antonína byly z bočních oltářů počátkem 80. let 20. století přemístěny do hřbitovního kostelíka.¹¹¹

Podél severní zdi lodi naproti hlavním vratům kostela stojí oltář z 18. století, který do lodi ze zmíněných oltářů přibyl jako poslední. Nachází se na něm svatostánek z bývalého hlavního oltáře. V jeho nástavci je na kasulovém obraze znázorněn sv. Florián. Obraz je v porovnání s obrazy předchozích dvou oltářů mladší, přemalován nebo dokonce namalován byl v 19. století.¹¹² Na oltáři pak můžeme vidět hlavní obraz sv. Josefa, jenž dal zhotovit duchovní správce Josef Tadeáš Monse, a to ve 3. čtvrtině 18. století. Autor obrazu je s největší pravděpodobností totožný s tvůrcem hlavního obrazu sv. Jana Nepomuckého na výše uváděném bočním oltáři. Na tento oltář s obrazem sv. Josefa bývá ve vánoční době stavěn betlém od Metoděje Floriána ze Staré Říše zhotovený roku 1959. Ve spodní části oltáře je pak pokrývkou zakrytý Boží hrob pocházející z Olomouce z roku 1865. Před přesunutím barokních soch sv. Petra a sv. Pavla do prostoru presbytáře v 90. letech zdobily obě sochy tento oltář, přičemž uprostřed stála dřevořezba sv. Anny Učitelky umístěná nyní na pravém bočním oltáři.¹¹³

Oltářní obrazy Panny Marie, sv. Jana Nepomuckého a sv. Josefa byly v roce 1952 restaurovány Richardem Polákem z Brna za 4 000 Kčs. Odstranil z nich přemalbu malíře Pokorného z Tišnova z období před 2. světovou válkou. Pozlacení jejich rámu provedl Vladimír Kolbábek z Náměště nad Oslavou spolu s pozlacením svícnu křížové cesty.¹¹⁴

Kazatelna

Přízdní kazatelna se v novomětském kostele nachází na jižní straně na hranici presbytáře a lodi. Pochází z roku 1739 a je dílem žďárského stolaře. Na parapetu

¹⁰⁸ ŽÁK, K., s. 52 a CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 20.

¹⁰⁹ ŽÁK, K., s. 52.

¹¹⁰ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 20.

¹¹¹ Podle svědectví pamětníka Václava Okurky.

¹¹² SAMEK, B., s. 692.

¹¹³ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 11.

¹¹⁴ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

můžeme vidět reliéfy, které vyobrazují obrácení apoštola Pavla, dále pak Ježíše Krista s učedníky a figuru apoštola Petra.¹¹⁵ Završena je stříškou, jejíž vrchol tvoří malý pozlacený kříž.

Podvěžní síň

Podvěžní síní vede vedlejší vchod do novoměstského farního kostela, nachází se v severní stěně věže a má křížovou klenbu.

Na podstavcích zde stojí dvě sochy. Jedna z nich znázorňuje sv. Terezii z Lisieux, pochází z Francie a byla vytvořena v roce 1928. Druhá socha představovala sv. Antonína Paduánského a nesla označení F. V. Buk – Praha 1913.¹¹⁶ Roku 2010 však byla z podvěžní síně ukradena a nahrazena novou sochou znázorňující téhož světce. Mřížové dveře, které dříve oddělovaly podvěžní síň od lodi, byly vestavěny roku 1906.¹¹⁷ V únoru roku 1954 sem navíc byly přidány kyvadlové dveře zhotovené stolařem Jaroslavem Čejkou, jejichž cena byla 500 Kčs. Podvěžní síň je v současné době od lodi oddělena mřížovými dveřmi, taktéž železnými, které navrhl architekt Kryl z Prahy v roce 1976.¹¹⁸

V boční stěně podvěžní síně můžeme spatřit mramorový náhrobník o velikosti 172 × 73 cm, na němž je zobrazena ženská postava v životní velikosti dobově oblečená jako manželka bohatého měšťana. V rozích jsou na kameni vyobrazeny hlavičky andělíčků.¹¹⁹ Jde o náhrobek Doroty Jankové, jejíž úmrtí je datováno rokem 1607.¹²⁰ Náhrobek má podél okraje široký pás, na němž se nachází špatně čitelný český nápis: „*Letha Panie 1606. w sobotu po Rozeslanie 12 aposstolu Pane ziwot swug dokonala a w Panu usnula poctiwa pani Dorota Jankowa manzelka slowutneho pana Ssebestyana Zelechowskeho z Zielechowa aurednika a messtenina Nowe^o Mesta kteraz tuto odpociva a lezi ocekawage slawneho tela z mrtwych wzkriseny.*“¹²¹ Rok je však v citovaném úryvku uveden nesprávně, na náhrobním kamenu je ve skutečnosti psán rok 1607.

¹¹⁵ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 10.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ ŽÁK, K., s. 52.

¹¹⁸ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

¹¹⁹ VYKUTIL, J., *Náhrobek poctivé paní Doroty*. Novoměstsko, 7, 1997, č. 5, s. 3.

¹²⁰ SAMEK, B., s. 692.

¹²¹ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 10.

Jelikož se tehdy svátek Rozeslání sv. apoštolů slavil 15. července a v tomto roce připadl na neděli, je zřejmé, že Dorota Janková zemřela v sobotu 21. července 1607.¹²²

Dorota Janková

Dorota Janková se narodila rodičům Janovi a Kateřině kolem roku 1540. Po otci se jí říkalo Dorota Jankova. Poprvé se vdala za Václava Truhláře v roce 1563, po jehož smrti zdědila dva domy. Roku 1590, pravděpodobně rok po smrti prvního manžela, se provdala podruhé, a to za šlechtice a vrchnostenského úředníka Mikuláše Oujezdského z Morašic, s nímž měla syna Jana. Roku 1600 se za šlechtice provdala znovu. Jejím mužem se stal panský úředník Šebestián Antonín Želechovský ze Želechova. Ten je znám především tím, že roku 1608 nechal na vlastní náklady vystavět z kamene školu vedle fary.¹²³ Šlo nejspíš o první školu v Novém Městě, dnes se v daném objektu nachází ZUŠ Jana Štursy.¹²⁴

Ačkoli byla paní Dorota třikrát vdaná, je na náhrobním kamenu označena jako Dorota Jankova.¹²⁵ Dva ze tří manželů paní Doroty byli šlechtici. Není vyloučené, že kámen není na původním místě a že k jeho přenesení došlo při opravě kostelní dlažby. Podle některých zdrojů totiž umístění náhrobku neodpovídá postavení Doroty Jankové:¹²⁶ „*Je téměř vyloučeno, že by paní Dorota odpočívala před svým náhrobním kamenem pod podlahou předsíně kostela. V kostele nebo v kryptě pod kostelem se pohřbívali jen šlechtici vyššího stupně, majitelé panství, měst a vesnic. Nižší šlechtici, nebo měšťané s erbem či bohatí měšťané bývali pochováni na hřbitovech u venkovní kostelní zdi, na kterou se někdy umísťovaly jejich náhrobní desky. Je proto skoro jisté, že náhrobní kámen paní Doroty byl původně na vnější zdi kostela a do jeho předsíně byl přenesen buď při opravě zdi, nebo až při rušení hřbitova na konci 18. století.*“¹²⁷

¹²² VYKUTIL, J., *Náhrobek poctivé paní Doroty*. Novoměstsko, 7, 1997, č. 5, s. 3.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 10.

¹²⁵ Další jméno totiž bylo přidáváno po otci, podle zaměstnání, nebo podle vzhledu. Příjmení se začala vytvářet až počátkem 17. století a jejich závazné užívání nařídila Marie Terezie v polovině 18. století. VYKUTIL, J., *Náhrobek poctivé paní Doroty*. Novoměstsko, 7, 1997, č. 5, s. 3.

¹²⁶ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 19.

¹²⁷ VYKUTIL, J., *Náhrobek poctivé paní Doroty*. Novoměstsko, 7, 1997, č. 5, s. 3.

Černá kaple

Černá kaple je spojena s kněžištěm na jeho severní straně, kde se ve zdi nachází široký, půlkruhovitý otvor. Do roku 1739 byla v místě současné Černé kaple sakristie, v daném roce došlo k přeměně a úpravě na kapli Bolestné Panny Marie.¹²⁸ Stejně jako v prostorách presbytáře a lodi se pohřbívalo i zde.

Od doby přeměny na Černou kapli je tu postavena dřevěná socha Panny Marie Bolestné, tzv. Pieta, která předtím stála na oltáři v lodi. Ještě ve 20. století byla socha umístěna v Černé kapli na oltáři z roku 1851, který natřel Jan Kandus z Nové Říše a který byl stejně jako svatostánek v kostele dílem varhanáře Františka Svítla a jeho tvariše, stolaře Františka Čejky.¹²⁹ Materiál byl tehdy dodán vrchností, za účelem pořízení oltářních potřeb proběhla sbírka. V roce 1891 Černou kapli vymaloval malíř Víšek z Ústí v Čechách. Před 1. světovou válkou, konkrétně v roce 1914, ji však bylo třeba vymalovat znovu z důvodu sešlosti malby předešlé. Téhož roku sem byla zasazena nová okna, stejně jako do sakristie. Rok 1922 však zřejmě pro Černou kapli znamenal další výmalbu, tentokrát malířem Kolbábkem z Náměště nad Oslavou.¹³⁰ Zmiňovaný oltář byl v rámci oprav a rozvoje kostela za působení P. Václava Kuchlera v 50. letech z Černé kaple odstraněn, protože zakrýval zabílenou nástěnnou malbu, k jejíž odkrytí došlo. Byl vysoký a jeho zadní stěna dosahovala až k oknu, byl však již shnilý stářím a vlivem vlhkosti.¹³¹ Pieta, která na něm stála, zůstala v Černé kapli ponechána na oltářní menze, jež byla v 90. letech přemístěna k oltáři u severní stěny lodi naproti hlavním vchodovým dveřím. Od té doby Pieta stojí na podstavci u jižní stěny kaple.¹³²

V 50. letech také došlo k odstranění široké lavice, která stála u dveří Černé kaple, prostor po ní vyplnily zpovědnice. Za ty byly umístěny výpusty proudu pro topení do zpovědnic, navíc bylo zakoupeno samotné topení. Akumulační kamna se do Černé kaple pořizovala v následujícím roce, stejně jako do presbytáře a sakristie. Celková částka za práci i materiál činila 50 000 Kčs. Brzy nato byly do Černé kaple umístěny zpovědnice nové, v nichž se poprvé zpovídalo 30. října 1954. Byly zhotoveny

¹²⁸ WOLNÝ, G., s. 389.

¹²⁹ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 21.

¹³⁰ ŽÁK, K., s. 52.

¹³¹ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

¹³² Podle svědectví pamětníka Václava Okurky.

podle zповědnice v Předíně a součástí výbavy novoměstského kostela jsou dodnes. Stály 13 000 Kčs a jejich tvůrcem byl místní stolař Jaroslav Čejka. Čalounění vyhotovil jistý pan Rohlík z Nového Města za cenu 600 Kčs. Jedna ze starých zповědnic byla darována do nedaleké Olešné, druhá měla být opravena a nadále využívána v Novém Městě.¹³³

Pokud jde o fresky v Černé kapli, v 50. letech došlo k jejich objevu a restauraci. Jako první byla roku 1952 odkryta freska znázorňující hodiny, další objevy přišly na řadu brzy. Na odkrytí a restaurování fresek trvali Dr. Stehlík, architekt Dufka z Památkového úřadu v Brně a také někdejší přednosta tohoto úřadu, architekt Sochor. Tito lidé doporučili farnosti restaurátora Richarda Poláka z Brna, který začal pracovat 18. srpna 1952 a práci dokončil 15. listopadu téhož roku. Celková suma za práci se vyšplhala až na 60 000 Kčs a byla splacena z vlastních prostředků, milodarů a sbírek. Žádost o poskytnutí úhrady, zasláná Památkovému úřadu v Brně, byla zamítnuta s odůvodněním, že jde o památku církevní. Následně došlo k odkrytí fresek zobrazujících očístec.

Oválná okna mají vitrážové výplně z opálového skla a jsou ze stejného roku z měsíce srpna. Byly dodány firmou Jan Říha z Brna za cenu 17 000 Kčs. Předtím v Černé kapli byla okna tmavá. K jejich výměně došlo proto, že již téměř nepropouštěly světlo.¹³⁴

V roce 1953 pak vyvinuli činnost farníci z přífařené obce Jiříkovice. Položili kolem Černé kaple drenážky, které zasypali kamením, aby vlhkost nepronikala do zdí Černé kaple. Drenážky umístili do hloubky cca 70 cm, protože nebylo možné položit je hlouběji. Bylo totiž zjištěno, že Černá kaple nemá základy a že pod zdívkou jsou pouze nasypány kameny, k jejichž uvolňování při kopání docházelo.¹³⁵

K restauraci fresek v této části kostela pak došlo v letech 1995 – 1996 a podíleli se na ní akademičtí restaurátoři Jiří Čech, Milada Stroblová a akademičtí malíři Roman Hušák, Marie Martinová a Jiří Štourač. Při restaurování bylo odstraněno částečné zabílení v minulosti a také amatérská přemalba z pozdějších dob. Co se samotných fresek týká, jde o nástropní a nástěnnou malbu z 18. století, ze kterého pochází i valená klenba se styčnými výsečemi. Na klenbě i stěnách Černé kaple jsou malby rustikálního charakteru. Vyobrazeno je tu Peklo, Očístec, Nebe, Prvotní hřích a Vyhnání z ráje. To

¹³³ Zmiňovaná zповědnice se v současné době v novoměstském kostele nenachází. Informace o jejím následném umístění nejsou dohledatelné.

¹³⁴ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

¹³⁵ Tamtéž.

vše ve stylu lidového baroka. Nachází se zde také několik medailonů s výjevy s moralizující tematikou a texty, jejichž tématem je pomíjivost pozemského života.¹³⁶ Tyto malby jsou částečně provedeny v šedých tónech grisaillovou technikou.¹³⁷

Kůr a varhany

Kůr se nachází v západní části lodi, má valené podklenutí se styčnými výsečemi. Čelo kůru je podpíráno hranolovitými pilíři.¹³⁸

V době oprav a restaurování po třicetileté válce byl farní kostel sv. Kunhuty vybaven pozitivem, tedy malými přenosnými varhanami. Ty byly zapůjčeny od vrchnosti, jmenovitě od Františka Maxmiliána Kratzera, který si 1. června 1656 nechal zapsat purkrechtní revers, že si je může kdykoli vzít zpět.¹³⁹ Po požáru byly roku 1735 do kostela pořízeny varhany nové. V roce 1740 byl nad zděným kůrem postaven další dřevěný kůr určený pro hudebníky a varhany. Dolní kůr byl vyhrazen lidu.¹⁴⁰ Roku 1795 došlo k prodloužení horního dřevěného kůru do současné délky. Ničivý požár v roce 1801 varhany přečkaly. Zřejmě roku 1843 byly vyčištěny, byl upevněn dvojitý kůr s malbou, a to na náklady dobrodince a jeho bratra.¹⁴¹ O tři roky později pak varhany dostaly spolu s celým kůrem nový nátěr.¹⁴²

Na tomto místě je třeba zmínit místního varhanáře Františka Svítla, mj. autora svatostánku z roku 1845 a spoluautora bývalého oltáře v Černé kapli. Právě jím byla v roce 1823 založena rodová varhanářská tradice. Varhany vyráběl na Brněnsku, Tišnovsku, Slovácku, ve východních Čechách nebo dokonce v Rakousku. Přestavoval také varhany v kostele sv. Jakuba v Brně. Kromě varhan pro katolické kostely jich několik vyrobil i pro evangelické sbory.¹⁴³ Právě Svítal byl tím, kdo nástroj v polovině 19. století po druhém požáru koloroval.¹⁴⁴ Jeho syn a vnuk se již varhanářské práci jako

¹³⁶ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 13.

¹³⁷ SAMEK, B., s. 692.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ SVOBODA, J. F., s. 236.

¹⁴⁰ VALČÁK, E., *Galerie kostelů a církevních památek*.

¹⁴¹ WOLNÝ, G., s. 385.

¹⁴² ŽÁK, K., s. 51.

¹⁴³ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 18.

¹⁴⁴ WOLNÝ, G., s. 385.

hlavní obživě nevěnovali, oba však byli řediteli kůru.¹⁴⁵

Novými varhanami byl kostel vybaven před 1. světovou válkou v době, kdy byl opravován kůr. V roce 1914 totiž došlo k přestavbě dřevěného kůru za použití železných traverz a zděné zábradlí dolního kůru bylo nahrazeno železným.¹⁴⁶ Nové varhany pocházely z roku 1913 a byly dílem Jana Mudrocha z Tišnova. Roku 1947 proběhla jejich oprava. Tu provedl varhanář Josef Hlaváček z Brna – Židenic. Bylo třeba rozebrat a vyčistit všechny části celého stroje, opravit mechanismus, nahradit vadné míšky, opravit špatně znějící píšťaly, měch, hrací stolek, dát do pořádku intonaci a ladění a přemontovat bezhlučný elektrický ventilátor se speciálním regulátorem vzduchu. Tato oprava probíhala v termínu od 4. do 21. listopadu a stála více než 44 000 Kčs. S varhanářem byla navíc sepsána smlouva, že jednou ročně přijede varhany prohlédnout a podle potřeby sladit, případně opravit. Paušální obnos činil 600 Kčs.

Další oprava varhan byla podniknuta duchovním správcem V. Kuchlerem roku 1952, a sice od 1. října do 5. listopadu. Opravářem byl opět Josef Hlaváček z Brna a jeho tovaryš. Měchy, dosud umístěné na horním kůru vedle varhan, byly z prostorových důvodů přestěhovány do věže. Následně došlo k vyčištění varhan a k jejich generální opravě. Ta stála 45 000 Kčs a byla splacena z darů farníků a ze sbírek.

V květnu roku 1953 pak byly natřeny oba kůry. Práci prováděli novoměstští farníci Sokolíček, Houdek a Dvořák, a to téměř zdarma. Téhož roku v srpnu, jen pár dní po opravě varhan v místním hřbitovním kostelíku, byly vykonány částečné opravy nástroje ve farním kostele. Došlo k přeskupení píšťal ve třech rejstřících, kvinta nahradila dosavadní tercii, z fugary byla udělána šustivá kvinta, osmistopý kamzičí roh byl nahrazen čtyřstopým. Dále se do varhan přidala tremola. Těmito zásahy bylo dosaženo jásavější hry. Tremola stála 500 Kčs, oprava pak 2 700 Kčs. Provedl ji František Čálek, ladič firmy Melzer z Kutné Hory, který opravoval i varhany v hřbitovním kostelíku v Novém Městě. Celou dobu mu vypomáhal novoměstský varhaník Josef Večeřa. V srpnu roku 1954 byly přidány tři nové rejstříky, dva pak byly upraveny. Práci provedla firma Organa z Kutné Hory. Cena materiálu byla 13 000 Kčs, práce stála 8 400 Kčs. Sumou 8 000 Kčs přispěl stát, zbytek potřebných nákladů byl opatřen sbírkou.

V roce 1975 proběhla rekonstrukce kůru v novoměstském farním kostele. Práce

¹⁴⁵ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 18.

¹⁴⁶ ŽÁK, K., s. 52.

byly zahájeny 1. dubna. Návrhy Oldřicha Boušky z Tábora, který plánoval horní kůr odstranit a postavit ze železobetonu, nebyly realizovány, protože nedodržel dohodu a požadoval nepřiměřenou částku. Byl tedy uskutečněn návrh architekta Eduarda Cahy a jeho syna Václava ponechat traverzy horního kůru, upravit křivku balustrády a dolní kůr zazdít. Na práci dohlížel stavitel Marek z Radňovic, organizoval ji pan Pulkrábek z Jiříkovic.¹⁴⁷ Truhlářské práce tehdy provedl František Komínek pocházející ze stejné obce.¹⁴⁸ Dolní kůr byl následně opatřen novou dlažbou. Na horním kůru byla následujícího roku postavena kuželková balustráda z dubového dřeva na základě návrhu stavitele Ochmanna.

Bylo také plánováno pořízení nových varhan. Staré byly prodány farnímu úřadu Bošáca na Slovensku. Pro poškození červotočem a celkově špatný stav byla jejich cena odhadnuta na 30 000 Kčs. Před pořízením nových varhan se používal pozitiv, který opatřil Karel Bříza.¹⁴⁹ Současné varhany pocházejí z roku 1976. Varhanní skříň vyrobili Jan a Milan Suchých z Jam, zhotovitelem nástroje zásuvkového systému s 22 rejstříky pak byl pražský podnik Igra.¹⁵⁰ Se stavbou se začalo v červnu tohoto roku a 22. srpna byly varhany kapitulním vikářem prof. Ludvíkem Horkým slavnostně posvěceny.¹⁵¹

Krypta

Krypta má rozměry 5 × 5 metrů, vchod do ní se nachází pod schody mezi presbytářem a lodí. Odvětrávání vede pod sakristií.¹⁵² Do klenuté krypty, již nejspíš založil majitel panství Vilém Dubský z Třebomyslic v 16. století, byli až do 18. století pohřbíváni významní lidé.¹⁵³ V době nápravy škod po třicetileté válce byla ze zdejší krypty prodána cínová rakev, v níž byla s největší pravděpodobností pohřbena paní Kateřina Dubská, manželka majitele panství Viléma Dubského z Třebomyslic, a to za 33 zlatých a 20 krejcarů. Stalo se tak v roce 1669 se svolením olomoucké biskupské

¹⁴⁷ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

¹⁴⁸ KŘESADLO, V., KRUŽÍK, M., s. 177.

¹⁴⁹ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

¹⁵⁰ KŘESADLO, V., KRUŽÍK, M., s. 177.

¹⁵¹ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

¹⁵² CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 20.

¹⁵³ Tamtéž, s. 12.

konzistoře. Za tyto peníze byly pro kostel zakoupeny svícny a jiné potřeby.¹⁵⁴ Krypta také sloužila jako místo posledního odpočinku členům rodiny Kratzerových, v roce 1692 zde byla pohřbena Anna Josefa.¹⁵⁵ Pak již krypta pozbyla původního významu pro vrchnost a pochovávali se sem kněží, děti a lidé s bližším vztahem ke kostelu.¹⁵⁶ Pod kůrem je pohřben rektor novoměstské školy, jenž byl dříve varhaníkem. Do prostoru u bočních oltářů byly pochovány dvě děti, roku 1692 to byl synek Jana Kryštofa Melzera, o čtyři roky později syn panského důchodního Jana Sturniuse. Dále zde v roce 1699 byla pohřbena panna Anna, sestra tehdejšího novoměstského faráře Jana Filaxina ze Šensperku.¹⁵⁷ V 18. století byly pod Černou kapli uloženy pozůstatky dvou kněží. Roku 1750 to byl dvojitý laureát akademie a novoměstský administrátor Josef Ignác Moudrý, roku 1771 pak kaplan Filip Kovář.¹⁵⁸

Kámen, který uzavíral vchod do krypty v kostele, byl stejně jako věž a interiér kostela roztržštěn při požáru v roce 1723, po němž byl vchod zakryt dřevěnými prkny. Kryptu pak pokryl nový mramorový kámen, protože se tento po požáru provizorně opatřený dřevěný poklop v roce 1752 pod věřícími prolomil při mši.¹⁵⁹ Kámen kryjící kryptu nechal pořídit ze zádušních peněz farář Josef Tadeáš Monse. Právě on sám byl posledním, kdo byl do kostelní krypty pohřben, a to roku 1772.

Krypta byla od té doby do roku 1931 otevřena třikrát.¹⁶⁰ Pokud jde o několik posledních desetiletí, naposledy se tak stalo roku 1986.¹⁶¹ V roce 1837, za faráře Leopolda Pausy, zde byla nalezena menší rakev z mědi se znakem Dubských a s nápisem: „*Léta 1618 v pondělí před Narozením P. Marie svůj život dokonala urozená Panna Marie Ludmila, slečna z Třebomyslic, dcera urozeného P. Wilima Dubského a urozené paní Kateřiny, majíc věku svého 9 let. P. Bůh rač jí milostiv býti.*“¹⁶² Byla sem tedy pochována i dcera majitele novoměstského panství. Při otevření rakve se zjistilo, že předtím byla otevřena násilně. Nalezly se zde do dětské rakve přidané pozůstatky dospělé osoby ve velkých hedvábných šatech, nejspíš matky dítěte. Další rakev obsahovala ostatky již připomínaného Josefa Tadeáše Monseho, faráře

¹⁵⁴ *O náboženských poměrech na panství novoměstském.* Několik dalších listů z kroniky děkana L. Pausy. Horácký kalendář na rok 1915, s. 212.

¹⁵⁵ SVOBODA, J. F., s. 241.

¹⁵⁶ *Novoměstské hřbitovy.* Historický koutek. Farní věstník novoměstský, 8, 1936, č. 11, s. 3.

¹⁵⁷ Tamtéž a ŽÁK, K., s. 53.

¹⁵⁸ *Novoměstské hřbitovy.* Historický koutek. Farní věstník novoměstský, 8, 1936, č. 11, s. 4.

¹⁵⁹ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 16.

¹⁶⁰ ŽÁK, K., s. 55.

¹⁶¹ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 20.

¹⁶² ŽÁK, K., s. 54.

novoměstského a děkana bystřického. Při tomto otevření se zde nacházely ještě další dvě rakve a mnoho ostatků. V kryptě pak stály další dvě celé rakve.¹⁶³ Za působení faráře Bedřicha Svítla v Novém Městě byla krypta v souvislosti s opravami celého kostela otevřena znovu. Nalezeny zde byly čtyři rakve. „*Měděná s pozůstatky 9leté dcery Dubského. Tehdy tabulka s nápisem od rakve byla oddělena a poslána představenou panství Ludvíkou svob. paní ze Skrbenských, hraběti Dubskému do Lysic. Nalevo u zdi v dřevěné rakvi zjištěny ostatky Josefy Franklové, choti ředitele panství, uprostřed v dřevěné rakvi pozůstatky ředitele panství Homoláče (obě rakve mají nápisy) a na pravo rakev faráře Monseho. Mrtvola odpočívá v rakvi v oděvu kněžském a ač tehdy uplynulo od smrti dobrotivého faráře 73 let, nalezena část nohy i s prsty dobře zachována.*“¹⁶⁴ V 19. století došlo k vyčištění hrobky a ke dvojímu vybělení jejích stěn. Zbytky oděvů byly tehdy rozvěšeny na provětrání a podívanou v kostele, zbytky kostí a rakví pohřbeny na hřbitově a zachované rakve se šaty postaveny na dřevěné podstavce a vloženy zpět do hrobky. Následovaly pohřební obřady, po nichž byla krypta uzavřena. K jejímu dalšímu otevření došlo v roce 1930, kdy se opravoval kostel. Při otevření krypty roku 1986 se zde nalézaly čtyři rozpadající se rakve, z nichž jedna byla kovová.¹⁶⁵

Věž a zvony

Věž novoměstského kostela byla postavena na konci 15. století a dosahovala výšky 15 sáhů (× 1,77 m). Měla jedno patro zakončené na všech stranách půlkruhovými nástavky. Nad těmi byla stanová střecha.¹⁶⁶ Nový zvon pocházel z roku 1494 a kromě občanů z Nového Města na něj přispěli obyvatelé Nové Vsi a Petrovic.¹⁶⁷ Zvonice byla postavena roku 1499.¹⁶⁸ Zvonilo se v přízemí, jež bylo opatřeno vchody ze dvou stran. Dokončení stavby věže proběhlo v roce 1592 v době, kdy novoměstské panství patřilo Vilémovi Dubskému z Třebomyslic. Věž byla zvýšena o další dvě patra a rozšířena

¹⁶³ ŽÁK, K., s. 54.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ Tamtéž s. 55 a CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 20.

¹⁶⁶ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 5.

¹⁶⁷ SVOBODA, J. F., s. 236.

¹⁶⁸ KUČA, K., s. 404.

o přístavbu pro schody.¹⁶⁹ Tuto skutečnost se dozvídáme také z pamětní kamenné desky nalezené v roce 1929 ve zdi u sakristie, která byla dříve pravděpodobně zasazena v jižní zdi věže u velkého okna.¹⁷⁰ Toto čtyřhranné místo bylo ještě roku 1834 patrné. Je možné, že deska odtud vypadla při některém z požárů.¹⁷¹ Kromě erbu majitele panství Viléma Dubského s buvolími rohy a rukama a erbu jeho manželky je na něm nápis: *LETA PANIE 1592 TATOWIEZE GEST DOSTAWIENA ACHRAM PANIE OZDOBEN ZAVROZENHO PANA WILEMA DVBSKEHOZTREBOMISLIC NA ZAMKVNOWEM MESTEARATBORICH P D NO.*¹⁷² Přístup do prvního patra věže umožňuje obdélníkový portál z hudební kruchty, který je z 16. století a má na hraně zkosené, kamenné ostění. V tomto patře se nachází podobná křížová klenba, jakou můžeme vidět v podvěžní síni.¹⁷³

V důsledku třicetileté války proběhla rekonstrukce celého kostela, včetně věže.¹⁷⁴ Po válce se kostel opravil pouze provizorně. O opětovném pokrytí střechy kostela se v Novém Městě rozhodlo nejspíš za majitele novoměstského panství Františka Maxmiliána Kratzera ze Schönsberku. Bylo třeba znovu postavit i věž, která se nacházela ve špatném stavu.¹⁷⁵ Byla zhotovena vazba se dvěma báněmi. Za toto dílo byl tesař v roce 1666 odměněn vysokým platem i naturáliemi.¹⁷⁶ Šlo o tesařského mistra Matouše Vlka, jenž za práci obdržel 150 zlatých rýnských, 7 měřic žita, jednu měřici ječmenných krup, 50 funtů masa, dva sudy piva každý týden pro tovaryše, 15 mázů másla, 2 spížky soli, 3 lokty sukna, 2 lokty plátna a jeden pár střevíců.¹⁷⁷ Naturální přídavek k penězům by bylo možné vyčíslit na 35 – 45 zlatých rýnských.¹⁷⁸ Smlouva s tesařem byla uzavřena 17. června téhož roku, stavba věže pak dokončena 11. září roku následujícího.¹⁷⁹

V roce 1662 děkan Rudavský při farní vizitaci zjistil, že zvonů je pět. Největším z nich se zvonilo při konání jarmarků, protože obec považovala zvony za svůj majetek.

¹⁶⁹ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3 a CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 5.

¹⁷⁰ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 5 a VALČÁK, E., *Galerie kostelů a církevních památek*.

¹⁷¹ ŽÁK, K., s. 46.

¹⁷² CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 14.

¹⁷³ SAMEK, B., s. 691.

¹⁷⁴ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 6.

¹⁷⁵ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

¹⁷⁶ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 15.

¹⁷⁷ 1 měřice = dutá míra o velikosti 53,5 l, 1 funt = 0,56 kg, 1 máz = 1,4 l, 1 loket = 59 cm.

ILČÍK, V., *Převody v minulosti používaných jednotek*. Dostupné na: <<http://ilcik.cz/download/uvod.htm>>.

Cit. dne 8. 11. 2013.

¹⁷⁸ *Stavění věže farního chrámu Páně v Novém Městě na Moravě roku 1666*. Z farní kroniky novoměstské. Farní věstník novoměstský, 6, 1934, č. 5, s. 4.

¹⁷⁹ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

P. Rudavský však toto vyzvánění zakázal.¹⁸⁰ Věž novoměstského kostela pak byla opatřena novým zvonem dovezeným z Jihlavy, jenž byl vysvěcen ve žďárském klášteře a na věž zavěšen roku 1667.¹⁸¹ Šlo o zvon na bití hodin (tzv. cimbál), není však známo, jak se jmenoval.¹⁸² Roku 1672 tak farář Molitor zaznamenává zvonů šest.¹⁸³ Šlo o dva větší a o čtyři menší zvony.¹⁸⁴ Tvar věže v té době odpovídal dnešnímu, respektive se dnešnímu hodně podobal, obě bání věže byly pokryty plechem.¹⁸⁵ Sanktusovou věžičku roku 1673 zhotovili tesaři Tobiáš Melichar, Matěj Mandelík a Jíra Tesař. O 19 let později věž dostala nový kříž.¹⁸⁶ „Roku 1675 dala obec přelít starý zvon na nový, který dostal jméno Vavřinec. Zvon však nebyl vysvěcen, proto byl v roce 1675 z věže spuštěn, byl ve Velkém Meziříčí vysvěcen a znovu na věž zavěšen.“¹⁸⁷ V literatuře se ovšem připouští varianta, že k přelítí zvonu došlo roku 1625, tedy o 50 let dříve.¹⁸⁸ O vzniku zvonu v tomto roce svědčí i nápis, který na něm stál: „*Letha Panie 1625 Tento Zwon gsa rozrazen gest po nowu slit w tom Rocze ke czti a Chwale Bozj Blahoslawene Panny Marye a Swateho Wawrzincze za Auržad Primasa Eliasse Melchara Nakladem Obcze Nowo Miestskeg.*“¹⁸⁹ Zvony z tohoto období byly velmi nákladné a v okolí vyhlášené.¹⁹⁰ Kromě jednoho, pouhých 10 centů vážícího Vavřince, však byly spolu s celou věží zničeny při požáru města v roce 1723, kdy se rozpučaly a rozlily.¹⁹¹

Po požáru byla věž opatřena nízkým krovem a vybavena novými zvony ze zvonoviny zničených zvonů.¹⁹² Na náklady Nového Města byl nejprve v Jihlavě ulit umíráček Josef o hmotnosti 50 liber, který byl podle zprávy z roku 1778 později nejspíš vyměněn za zvon Barbora bez nápisu s hmotností 85 liber.¹⁹³ Kostelu pak byl věnován sanktusník vážící 24 liber. Daroval jej kostelní hospodář Jan Kožený.¹⁹⁴ Stejně jako nový velký zvon pořízený o tři roky později nesl jméno Kunhuta a byl ulit v Brně.¹⁹⁵

¹⁸⁰ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 6.

¹⁸³ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

¹⁸⁴ SVOBODA, J. F., s. 236.

¹⁸⁵ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

¹⁸⁶ SVOBODA, J. F., s. 234.

¹⁸⁷ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

¹⁸⁸ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 15 a SVOBODA, J. F., s. 236.

¹⁸⁹ SVOBODA, J. F., s. 236.

¹⁹⁰ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 15.

¹⁹¹ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ SVOBODA, J. F., s. 237.

1 libra = 0,51 kg. ILČÍK, V., *Převody v minulosti používaných jednotek*. Dostupné na: <<http://ilcik.cz/download/uvod.htm>>. Cit. dne 8. 11. 2013.

¹⁹⁴ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

¹⁹⁵ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 15.

Vysvěcení proběhlo 23. dubna 1725, světitelem byl opat žďárského kláštera Václav Vejmluva.¹⁹⁶

Další zvony věž dostala na konci 20. let 18. století. Šlo o velké zvony – již zmíněnou Kunhutu o hmotnosti 26 centů a 69 liber v ceně 420 zlatých rýnských a Jana Křtitele, jenž stál 112 zlatých rýnských a vážil 14 centů a 78 liber.¹⁹⁷ Tyto zvony byly přelity v srpnu 1728 v Brně.¹⁹⁸ Nacházely se na nich nápisové vlysy: „*SanCta CvnegVnDa aVerte a nobIs serVIs tVIs teMpestates. Mich hat gegossen J. Sigmund Kerker in Brünn den 28. August 1728.*“¹⁹⁹ a „*PraeCVrsor DoMIInI IesV Ioannes BaptIsta LIbera nos a fVLgVre et Ira tonantIs. Mich hat gegossen J. Sigmund Kerker in Brünn den 28. August 1728.*“²⁰⁰ Výše zmiňované zvony doplnil třetí – Anna – ulitý v srpnu roku 1766 taktéž v Brně, jenž vážil 2 centy a 75 liber. Náklad na pořízení zvonu Anna byl uhrazen bratrstvem sv. Anny založeném v Novém Městě farářem Josefem Tadeášem Monsem v roce 1756.²⁰¹ Zvon neměl legendu, byl na něm pouze obraz sv. Anny a označení: „*Goss mich Liborius Martini in Brünn Ao 1766.*“²⁰² Na věž byl umístěn i starší zvonek Urban z roku 1696.²⁰³ Tento 70 liber vážící zvon, který měl kromě zasvěcení sv. Urbanovi také patrocinium sv. Floriána, zakoupil Kajetán Plachetka roku 1785 ve Velkém Meziříčí.²⁰⁴ Na zvonu bylo napsáno: „*Sancte Urbane et ste Floriane orate pro nobis. Gegossen von Klemens Friedrich Stecher in Brünn 1696.*“²⁰⁵

Dokončení prací na úpravě věže proběhlo v roce 1728.²⁰⁶ Horní část věže byla opatřena bání, roku 1732 na ni byly pořízeny nové hodiny.²⁰⁷ Ty měly sice jen hodinovou ručičku, cimbály v plechové horní kopuli ale odbíjely i čtvrtě.²⁰⁸ V roce

¹⁹⁶ SVOBODA, J. F., s. 236.

¹⁹⁷ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

¹⁹⁸ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

¹⁹⁹ SVOBODA, J. F., s. 236, překlad: Svatá Kunhuto, odvrát pohromy od nás, svých služebníků. Ulil mě J. Zikmund Kerker v Brně 28. srpna 1728.

²⁰⁰ Tamtéž, překlad: Předchůdce Pána Ježíše, Jene Křtiteli, osvobod' nás od blesku a hněvu Hřmícího. Ulil mě J. Zikmund Kerker v Brně 28. srpna 1728.

²⁰¹ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

²⁰² SVOBODA, J. F., s. 237, volně přeloženo: Ulil mě Libor Martini v Brně roku 1766.

²⁰³ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 16.

²⁰⁴ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

²⁰⁵ SVOBODA, J. F., s. 237, překlad: Svatí Urbane a Floriáne, orodujte za nás. Ulit Klementem Bedřichem Stecherem v Brně 1696.

²⁰⁶ SAMEK, B., s. 691.

²⁰⁷ VALČÁK, E., *Galerie kostelů a církevních památek*.

²⁰⁸ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

1754 byl na věž pořízen nový krov se třemi báními a dvěma lucernami pobitý bílým plechem a také železný pozlacený kříž.²⁰⁹ Tato vazba měla výšku 12 sáhů, tedy asi 23 metrů.²¹⁰ Kostelní pokladna platila za zhotovení pouze dělníky částkou 700 zlatých a 39 krejcarů.²¹¹

Zvony i věžní hodiny však byly opět zničeny při druhém požáru města v roce 1801. Při tomto požáru spadla celá věž. Zachránil se jediný zvonek Urban, který se zachytil na zdivu okna.²¹² Velký zvon, zničený tímto požárem, byl díky péči měšťanů v roce 1804 obnoven a věnován sv. Vavřinci.²¹³ Aby mohlo dojít k obnově zvonů, vypověděl se a použil v Lomnici uložený kostelní kapitál 500 zlatých, zbytek uhradila vrchnost.²¹⁴ Nové zvony se nechaly ulít v roce 1804 v Brně z původní zvonoviny. Zdroje hovoří o šesti zvonech v tomto období.²¹⁵ Byly to Kunhuta s váhou 26 centů, Jan Křtitel vážící přes 10 centů, Vavřinec s hmotností přesahující 7 centů a umíráček Barbora o váze 70 liber.²¹⁶ Nový byl i sanktusník, jehož hmotnost 70 liber přesahovala. Šestým zvonek pak byl zachráněný Urban.²¹⁷ Na tomto místě jsou opět uvedeny nápisy na některých nových zvonech.

Na největší Kunhutě stálo: „*Francisca Carolina Liber. Baro. Wražda de Kunewald Stirpe Hruschowsky de Hruschowa; Foundationis Com. Magnianae Praeposita; Ecclesiae Neostadiensis Patrona. Refudit MDCCCIV. Vincentius Josephus Princeps Episcopus Brunensis, Stirpe Comitum a Schrattenbach, consecravít, ac Sanctae Cunegundae dicavit 1804.*“²¹⁸

Zvon Jan Křtitel nesl nápis: „*Aes campanum incendio dirutum, tandem sumptibus Domini Neostadiensis restitutum, et Sto Joanni Baptistae dedicatum, existente Parocho Ignatio Ofner 1804. Gegossen von Klemens Fried. Stecher in der Rosengasse N. 356. Anno 1804.*“²¹⁹

²⁰⁹ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 7.

²¹⁰ ŽÁK, K., s. 47.

²¹¹ SVOBODA, J. F., s. 235.

²¹² VALČÁK, E., *Galerie kostelů a církevních památek.*

²¹³ SAMEK, B., s. 692.

²¹⁴ SVOBODA, J. F., s. 237.

²¹⁵ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty.* Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

²¹⁶ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 17.

²¹⁷ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty.* Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

²¹⁸ *O náboženských poměrech na panství novoměstském.* Několik dalších listů z kroniky děkana L. Pausy. Horácký kalendář na rok 1915, s. 227, překlad: Františka Karolína, svobodná paní Vražďová z Kunevaldu, rozená Hrušovská z Hrušova, ústavu hr. Magni představená, kostela novoměstského patronka, dala přelítí 1804. Vincenc Josef, kníže – biskup brněnský, z rodu hrabat ze Schrattenbachu, posvětil a sv. Kunhutě obětoval 1804.

²¹⁹ Tamtéž, překlad: Zvonovina požárem zničená, konečně nákladem panství novoměstského znovuzřízená a sv. Janu Křtiteli zasvěcená za faráře Ignáce Ofnera 1804. Ulit Klementem Bedřichem Stecherem v Růžové ulici č. 365 roku 1804.

Nápisový vlys na zvonu Vavřinec nesl text: „*Exortum Anno 1801. Incendium destruxit; munificentia Domini Neostadiensis restauravit, ac Titulo Sti Laurentii donavit. 1804.*“²²⁰

Než byla věž po požáru dostavěna, používal se zvonek, jenž byl zapůjčen z Petrovic (vesničky sousedící s Novým Městem). Rok po ulití zvonů došlo k vybavení věže novými hodinami, které vyrobil ve Žďáru hodinář Spurný. Bicí stroj hodin byl připojen ke zvonům.²²¹ Věž se opravovala až roku 1845, do té doby ji provizorně pokrývala nízká stanová střecha. Ta měla cibuli s jednou lucernou, makovice s křížem zůstaly po požáru zachovány. Vazba nové věže, dílo tesaře Jakuba Satorie, byla zhotovena na náklad vrchnosti a provedena podle vzoru věže staré.²²² Zámečnické práce provedl Jan Kočent.²²³ Protože po požáru nedošlo k žádné opravě zdiva věže, opadávala omítka a z věžní zdi vypadávaly kameny. Poškozené zdivo věže bylo v roce 1845 opraveno, omítnuto a obíleno. Tyto práce vykonal vrchnostenský zedník Ignác Šír. Omítka ovšem měla krátkou životnost a v roce 1860 muselo dojít k její obnově.²²⁴ V roce 1875 pak byla věž pokryta plechem. Cena za tuto práci znamenala výdaj asi 5 000 zlatých. V roce 1878 byl do bání vložen pamětní spis.²²⁵

Farní kronika podává zprávu o stavu zvonů před 1. světovou válkou. Uvádí údaje shodné s literaturou, kdy vypočítává zvony Kunhuta, Jan Křtitel, Vavřinec a Urban, jemuž se všeobecně říkalo Anna. Dále zmiňuje sanktusník s obrazem sv. Jana Nepomuckého a sv. Floriána s nápisem: „*Gegossen von Klement Stecher in Brünn. Anno 1801*“²²⁶ a umíráček, který před přemístěním na věž sloužil jako sanktusník. Byl ulitý roku 1560 a je na něm napsáno: „*Slowa Panie sustawa na wicki. Adam Konwa. 1560.*“²²⁷

Po 1. světové válce zůstal zachován zvon Vavřinec, a také umíráček Barbora.²²⁸ Ten však ve farní kronice zmíněn není. Je v ní uváděn umíráček z roku 1560, nikoliv zvon Barbora, jenž byl ulit roku 1804. Kronika ovšem mezi zachovanými zvony jmenuje i sanktusník, jenž byl v malé vížce. K jeho utajení došlo tím způsobem, že byl

²²⁰ Tamtéž, překlad: Vypuknutí roku 1801 požár zničil, dobročinnost panství novoměstského obnovila a jménem sv. Vavřince obdařila 1804.

²²¹ ŽÁK, K., s. 47.

²²² CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 8.

²²³ KUČA, K., s. 404.

²²⁴ ŽÁK, K., s. 47.

²²⁵ SVOBODA, J. F., s. 235.

²²⁶ Překlad: Ulit Klementem Stecherem v Brně roku 1801.

²²⁷ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

²²⁸ SVOBODA, J. F., s. 237.

obrácen dolním koncem nahoru a ukryt přibitými deskami. Zvonilo se jím až po válce, kdy byl odbedněn.²²⁹ Ostatní zvony byly po vypuknutí 1. světové války vojenskou správou zrekvírovány.²³⁰ Největší zvon Kunhuta byl odebrán roku 1916, Jan a Urban o rok později.²³¹ Kunhuta byla odmontována a shozena z věže na metr vysokou hromadu smrčí. I tak se zvon zarazil několik desítek centimetrů do země. Poté byla Kunhuta naložena na vůz, ověčena a odvezena na nádraží. Za účelem ponechání zvonu byla dokonce poslána žádost císařské kabinetní kanceláři, veškeré snahy však byly marné. Zvony Jan a Urban byly rozbity kladivem na věži a z kostelní věže shozeny po kusech.

Po válce trvalo nějakou dobu, než se pořídily zvony nové. Bylo tomu tak z důvodu drahé zvonoviny, která stála asi 30 Kč za 1 kg.²³² K zachovaným zvonům přibýly v roce 1925 čtyři další od firmy Richard Herold z Chomutova.²³³ Šlo o zvony Kunhuta, Jan Nepomucký, Anna a Maria.²³⁴

Největší Kunhuta s laděním Des¹ vážila 2 210 kg a byla pořízena díky příspěvkům věřících. Měla průměr 151 cm. Napsáno na ní bylo: *„Byl jsem pořízen z milodarů farníků novoměstských a sv. Kunhuty patronce chrámu Páně zasvěcen za faráře Matěje Müllera. L. P. 1925 pro římsko – katolický kostel ulila firma Richarda Herolda v Chomutově.“*²³⁵

Zvon Jan Nepomucký vážil 1 075 kg a byl obstarán z jmění kanovníka a místního arcikněze Františka Kunstmüllera. Byl tónu F¹ a v průměru měřil 119 cm. Nesl nápis: *„Byl jsem pořízen z jmění po zemřelém P. Františku Kunstmüllerovi, čest. kanovníku, faráři a rodáku novoměstském. Pro římsko – katolický kostel v Novém Městě na Moravě ulila firma Richarda Herolda v Chomutově. L. P. 1925. Svatý Jene z Nepomuku, drž nad námi svoji ruku!“*²³⁶

Zvon Anna s hmotností 364 kg byl darem hraběnky Pavly Dücker – Haslau.

²²⁹ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

²³⁰ ŽÁK, K., s. 48.

²³¹ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty.* Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

²³² *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

²³³ J. F. Svoboda ve Vlastivědě moravské chybně uvádí, že firma Richard Herold pocházela z Chrudimi. Podle dokumentu „Na památku slavnosti svěcení nových čtyř zvonů ř. k. chrámu Páně v Novém Městě na Mor. v neděli dne 3. května 1925“, který se nachází v novoměstské farní kronice, a podle zápisu P. Matěje Müllera v ní firma pocházela z Chomutova.

²³⁴ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty.* Novoměstsko, 6, 1996, č. 8, s. 3.

²³⁵ *Na památku slavnosti svěcení nových čtyř zvonů ř. k. chrámu Páně v Novém Městě na Mor. v neděli dne 3. května 1925.* Dokument v kronice římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.

²³⁶ *Na památku slavnosti svěcení nových čtyř zvonů ř. k. chrámu Páně v Novém Městě na Mor. v neděli dne 3. května 1925.* Dokument v kronice římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.

Průměr zvonu s tónem B¹ byl 89 cm. Stálo na něm: „*Mne dala ulíti ke cti a chvále sv. Anny, patronka panství novoměstského, Pavla Dücker – Haslau – ová. Pro římsko – katol. kostel v Novém Městě na Moravě ulila firma Richarda Herolda v Chomutově. L. P. 1925.*“²³⁷

Poslední zvon, Marii, věnovali Jiří a Anna Širovi. S hmotností 220 kg šlo o zvon nejmenší. Maria byla tónu Des², v průměru měřila 71 cm a bylo na ní napsáno: „*Ke cti a chvále Panny Marie, ustavičné pomoci, věnoval kapitán Jiří Šír a manželka Anna. Královno míru, oroduj za nás! Pro římsko – katol. kostel ulila firma Richarda Herolda v Chomutově. L. P. 1925.*“²³⁸ Průměr zachovaného zvonu Vavřinec s laděním As¹ byl 90 cm.²³⁹

P. Müller při pořizování nových zvonů postupoval tím způsobem, že začal vyjednávat s Chránovým družstvem v Pelhřimově. Na jeho žádost přijel do Nového Města tajemník družstva pan Sládek, který vyzkoušel tón zbylého zvonu Vavřince (Gis). Na základě toho Msgr. Václav Müller, vyšehradský kanovník a první campanolog v Československé republice, navrhl ladění na nové tři zvony: Dis (1 500 kg), Fis (880 kg) a Ais (420 kg).²⁴⁰ Zároveň doporučil zvonařskou firmu R. Herold. P. Müller ji vyzval, aby předložila na nové zvony rozpočet. Ta si však spletla *Neustadt in Mähren*, tedy Nové Město na Moravě, s městem *Mährisch Neustadt*, což je německý název pro Uničov. Firma do Uničova zaslala nabídku, která tam ležela měsíc netknuta. Mezitím svého inženýra do Nového Města poslala firma Manoušek z Brna, aby vyjednával o zadání zvonů pro svou firmu. Tuto zakázku již téměř získala, mezitím se ale objevil inženýr zmiňované firmy R. Herold a došlo k „hotové licitaci“ mezi firmami o to, která z nich dodá zvony při stejné kvalitě i kvantitě laciněji. Zakázku získala firma z Chomutova a pro farnost tato záležitost vyšla mnohem levněji. Za 1 kg zvonoviny zaplatila 22 Kč a za 1 kg armatury 2 Kč. P. Müller díky výhodnější nabídce zvýšil plánovanou váhu zvonů. Bylo také změněno navrhované ladění, které je uvedeno výše. Nové zvony, jejichž celková cena pro farnost znamenala výdaj 96 000 Kč, byly ulity 8. ledna 1925 a 31. ledna od kanovníka Václava Müllera kolaudovány.²⁴¹ Farář značnou část získal ze sbírky, neváhal osobně za tímto účelem obcházet sponzory a chodil i dům

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ *Na památku slavnosti svěcení nových čtyř zvonů ř. k. chrámu Páně v Novém Městě na Mor. v neděli dne 3. května 1925.* Dokument v kronice římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.

²³⁹ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty.* Novoměstsko, 6, 1996, č. 8, s. 3.

²⁴⁰ Informace o oktávách nebyla dohledatelná.

²⁴¹ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

od domu po přiřazených osadách.²⁴²

Zvony byly přivezeny do Nového Města dne 26. dubna 1925 vlakem a přesně o týden později, v neděli 3. května, slavnostně vysvěceny.²⁴³ Slavnost svěcení měla velmi pestrý program. V předvečer slavnosti se ve dvoraně Katolického domu odehrálo divadelní představení s názvem *Zvony*. V den slavnosti v 5 hodin ráno začala hrát „brněnská národní kapela“, následovaly ranní bohoslužby s kázáním, vítání hostů a seřazování spolků, o půl deváté se vydal slavnostní průvod na nádraží a odtud se čtyřmi novými zvony na náměstí. Program pokračoval slavnostním kázáním proneseným P. prof. Karlem Žákem a posvěcením zvonů, které vykonal světící biskup Dr. Josef Kupka z Brna. Po prosloveh následovala pontifikální mše svatá na náměstí. Po odpoledním chvalozpěvu *Te Deum* došlo k požehnání a k samotnému vytažení a zavěšení zvonů. Tentýž den večer se s novými zvony poprvé zvonilo, a to za hrdiny padlé ve světové válce.²⁴⁴

Pokud jde o použitý materiál, z rozboru, který provedl doc. Dr. Josef Křepelka v Chemickém ústavu Univerzity Karlovy, vyplývá, že zvonovina obsahovala 77,98 % mědi, 21,13 % cínu, 0,15 % olova, 0,10 % niklu, 0,09 % fosforu a stopy železa. Vzorek byl upilován ze zvonu Kunhuta při kolaudaci. Poměr jednotlivých složek tak vypovídá o vysoké kvalitě použitého materiálu.²⁴⁵

Na konci 2. světové války však kostel opět zůstal bez většiny zvonů, navíc při ústupu nacistů došlo k uražení rohu věžní zdi.²⁴⁶ Kromě ponechaného umíráčku byly totiž všechny ostatní zvony zabaveny a odvezeny.²⁴⁷ Stalo se tak v dubnu roku 1942, kdy je nacisté odvezli do Hamburku. Zde byly zvony nějaký čas uloženy, jejich další osud není znám.²⁴⁸ Po válce byl ze zrekvírovaných zvonů nalezen pouze Vavřinec pocházející z počátku 19. století.²⁴⁹ Ten byl totiž jako historický zvon odvezen do Prahy.²⁵⁰ Okolnosti tohoto nálezu popisuje F. Vyplašil: „*Když se v roce 1945 novoměstští občané vraceli z koncentračních táborů, uviděli někde v Čechách*

²⁴² *Náš milý jubilant*. Dvoulist k 50. narozeninám děkana Matěje Müllera.

²⁴³ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 8, s. 3.

²⁴⁴ *Slavnost svěcení nových zvonů v Novém Městě na Mor.* Dokument v kronice římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.

²⁴⁵ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 8, s. 3.

²⁴⁶ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 9.

²⁴⁷ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

²⁴⁸ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě*.

²⁴⁹ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 19.

²⁵⁰ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě*.

uskladněné zabavené zvony. Tito lidé už nejsou mezi námi, a tak nám nemohou podat přímé svědectví. Asi náhoda tomu chtěla, že ‚na ráně‘ uviděli zvon s nápisem: Řím. kat. farní úřad v Novém Městě na Moravě, okres Nové Město. Byl to náš Vavřinec. Uvedený nápis je ještě dnes čitelný a obsahuje i další údaj o váze, 388 kg. Takže to je jediný ‚válečný vysloužilce‘. Je na něm letopočet 1801 (zřejmě rok výroby) a na druhé straně 1804 (zřejmě rok zavěšení). Nápis na zvonu jsou latinské. O dovezení Vavřince na ‚hřbitov zvonů‘ se hlavně zasloužil tehdejší ředitel měšťanské školy pan Josef Tulis (nebyl však sám). Ten s pomocí jiných také inicioval dopravu zvonu zpět do našeho města.²⁵¹ V následujícím čísle novoměstského zpravodaje Vyplašil však poopravuje poněkud zavádějící větu v uvedeném odstavci: ‚Pan Josef Tulis se zasloužil, aby zrekvírovaný novoměstský zvon, nalezený na ‚hřbitově zvonů‘, byl převezen zpět do N. Města.²⁵² V srpnu roku 1946 byl Vavřinec navrácen a znovu umístěn na hlavní věž kostela, stejně jako sanktusník z roku 1560.²⁵³

V roce 1951 se opravil roh věžní zdi. Děkan Müller jej chtěl nechat uražený jako památku na nacistické nálety, zdivo však praskalo, protože do něj zatékalo. Tuto práci provedl zedník Josef Poul z nedaleké Řečice. V září téhož roku byla věž natřena. Její plechová krytina však začínala rezavět, proto byla pod vedením místního klempířského mistra Jaroslava Němečka natřena opětovně. Jeden z tesařů, Jan Pospíchal, vyčistil i bání a natřel kříž na ní. Náklady na materiál představovaly 20 000 Kčs. Za práci, která trvala tři týdny, bylo zapláceno 180 000 Kčs. Tyto prostředky pocházely z darů věřících.

V 50. letech byly opraveny trámy ve věži. Byly totiž ztrouchnivělé a prožrané červotoči. Věž měla mimo to poměrně velký výkyv. Stavitelé Nečas a Šmída považovali za nutné, aby k výměně trámů došlo, protože hrozilo zlomení věže pod nápoem větru. Staré trámy tak byly vyměněny za nové a věž stažena železnými pruty. Práce probíhala od 2. do 15. června roku 1953 a podíleli se na ní František Sklenář, Bohumil Šabart, Josef Zelený a František Kamenský, kteří za odvedenou práci dohromady přijali pouhých 1 600 Kčs. Jen o měsíc později zdarma nainstaloval na schodiště na věž nové elektrické světlo Josef Šulc.²⁵⁴

V 50. letech se také novoměstský kostel dočkal nových zvonů. Stalo se tak za působení duchovního správce P. Metoděje Kotíka. Nezanedbatelné množství

²⁵¹ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

²⁵² VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 8, s. 3.

²⁵³ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě*.

²⁵⁴ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě*.

barevných kovů, jichž je třeba ke slití zvonoviny, bylo k dispozici díky jistému panu Josefu Kaštánkovi, ačkoliv byl evangelického vyznání. Nové zvony se jmenovaly Petr o hmotnosti 1 000 kg, Pavel, který vážil 800 kg, dále Václav, který byl s hmotností 250 kg nejmenší, a konečně největší zvon Kunhuta o váze 2 200 kg.²⁵⁵ Nové zvony, zdobené ornamenty a nápisovými vlysy, byly ulity v letech 1955, 1956, respektive 1958 v Kovolitu v České u Brna.²⁵⁶ V některých zdrojích je pořízení jednotlivých zvonů datováno nesprávně.²⁵⁷ Skutečnost je taková, že roku 1955 byla pořízena Kunhuta s Petrem, Pavel pak byl na věž umístěn roku 1956 a Václav v roce 1958. Vypovídají o tom nápisy na zvonech, na nichž stojí název města s rokem pořízení, jméno zvonu i údaj: „*ULIL – KOVOLIT – ČESKÁ U BRNA.*“ Dále je na každém z nich napsáno: „*BOHU K OSLAVĚ DUŠÍM K MODLITBĚ VLASTI K OZDOBĚ A SVĚTU KU POKOJI VĚNOVALI FARNÍCI.*“

Pokud jde o jejich elektrický pohon, Petr jím byl vybaven krátce po umístění na věž. Kunhuta, Pavel, a Václav pak v letech dalších, kdy novoměstskou farnost spravoval P. Jaroslav Zechmeister. Elektrickým pohonem nebyl opatřen zvon Vavřinec, a to z památkářských důvodů podle směrnic kampanologa Dobrodinského. Elektrifikaci zvonění provedl zvonář Dědič z Brna, jemuž pomáhal vnuk.²⁵⁸ V srpnu roku 1965 došlo k opravě zařízení na odbíjení hodin, které bylo nefunkční od 1. světové války. Opravu zdarma provedl kovář Mrázek z Petrovic s pomocníkem Kučerou.²⁵⁹

Roku 1984, tedy čtyři roky po restaurování sgrafit na kostele, byla restaurována také sgrafita na věži.²⁶⁰ Současně prošla rekonstrukcí věž kostela, která dostala novou vazbu, měděnou krytinu, kříž a hodiny. Vazbu navrhl architekt Kryl z Prahy a zpracoval tesař Josef Šípek z Rovného. Ciferník je návrhem Ing. Josefa Hyzlera, stejně jako kříž, který zhotovil Bohumil Nečas z Rokytna.²⁶¹ Roku 1999 následovalo další restaurování sgrafit na věži a o rok později na celém kostele.²⁶²

Zvony Kunhuta, Petr, Pavel, Václav a Vavřinec fungují na věži novoměstského kostela dodnes. Do roku 1992 se o ně starali pracovníci podniku Silniční vývoj. Také

²⁵⁵ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

²⁵⁶ SAMEK, B., s. 692.

²⁵⁷ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3 a SAMEK, B., s. 692.

²⁵⁸ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

²⁵⁹ KŘESADLO, V., KRUŽÍK, M., s. 137.

²⁶⁰ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 10.

²⁶¹ KŘESADLO, V., KRUŽÍK, M., s. 198.

²⁶² CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 19.

v posledních desetiletích bychom mohli najít řadu lidí, kteří jejich chod obětavě a nezištně obstarávali, například místní podnikatel a bývalý starosta Nového Města pan Petr Pejchal, jenž zemřel v roce 2012.²⁶³

Další vybavení farního kostela v minulosti

V době po třicetileté válce byl kostel postupně vybavován bohoslužebnými rouchy, nádobami a jinými předměty. Z vizitační zprávy meziříčského děkana Rudavského z roku 1662 a z popisu tehdejšího faráře Tomáše Jana Molitora z roku 1672 je známo, že k vybavení kostela v tomto období patřily například dva kalichy, tři pateny a ciborium z pozlaceného stříbra, dále umělá monstrance, konvičky s podnosem, několik umělých menších a pět párů větších cínových svícňů, osm kasulí nebo pět antependií.²⁶⁴ Jiné zdroje pak uvádí, že farář pořídil pro kostel s pomocí vrchnosti i zdejších občanů nová bohoslužebná roucha a nádoby v roce 1680.²⁶⁵ Jak je uvedeno výše, kostel měl tehdy tři oltáře.²⁶⁶ Ty byly bez schránky na ostatky svatých. Kromě oltáře hlavního zde byly boční oltáře Bolestné Panny Marie a Nanebevzetí Panny Marie. Oltářní kámen byl pouze na hlavním kamenném oltáři sv. Kunhuty, neměl však žádný nápis.²⁶⁷

Za působení P. Josefa Tadeáše Monseho byl kostel stále obnovován po požáru z roku 1723.²⁶⁸ V lodi stály dva boční oltáře, a to oltář Panny Marie Pomocné a oltář svatého Josefa. Na obou oltářích byly oltářní obrazy.²⁶⁹ Za Monseho působení došlo i k pořizování bohoslužebných předmětů. Často se jednalo o vybavení stříbrné, které kupoval z vlastních peněz. Byla to například velká monstrance za 482 zlatých, malý kalich, patena k nemocným nebo kadidelnice. Farář navíc pořídil vybavení z mosazi, například pozlacený pacifikál sv. Anny, velkou postříbřenou lampu a šest cínových

²⁶³ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3.

²⁶⁴ SVOBODA, J. F., s. 236.

²⁶⁵ ŽÁK, K., s. 50.

²⁶⁶ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 6.

²⁶⁷ SVOBODA, J. F., s. 236.

²⁶⁸ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 16.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 7.

svícnu.²⁷⁰ Za zvláštní zmínku stojí roku 1754 získaný mešní kalich vyrobený o rok dříve ve Vídni. Kupa kalichu je zasazena v prolamovaném koši tvořeném tepanými rokajemi a okřídlenými hlavičkami. Stejně motivy se nacházejí i na jeho podstavci. Kalich je součástí výbavy novoměstského farního kostela dodnes. Rokem 1758 je dále datován rokokový relikviář, který byl rovněž zdoben tepanými rokajemi a dodatečně do něj byly vloženy ostatky bl. Konráda z Parzhamu.²⁷¹ Z této doby pocházejí také cechovní postavníky od řemeslných cechů. K jejich zhotovení došlo v letech 1771 a 1772.²⁷² Stály u lavic a odstraněny byly až v 90. letech 20. století.

Další vybavování vnitřku kostela probíhalo po druhém požáru z roku 1801. Skleněný lustr byl darován vrchností v roce 1807 stejně jako kamenný krucifix, jenž původně patřil pruskému králi Bedřichu II. Pocházel z Říma, odkud jej získali královi předkové.²⁷³ Šlo o dar někdejší představené ženské nadace v Brně. „*Novoměstská vrchnost Walburga z Zinzendorfu darovala r. 1824 novoměstskému kostelu z kamene vyřezaný krucifix, který dostala od svého příbuzného biskupa olomouckého a salcburského Jakuba Arnošta z Lichtensteinu. Tento kříž, který je dosud majetkem kostela (u hlavního oltáře na pravé straně), má svou historii. Biskup olomoucký obdržel jej od Bedřicha II., krále pruského darem při jedné návštěvě. Tehdy prý mu král pravil: „Jako katolickému biskupu tato památka Vám bude jistě milá. Krucifix je z Říma, odkud jej obdržel darem jeden z mých předků, dokud byli ještě katolíky. Vám budiž důkazem mé přízně!“*“²⁷⁴ Představená byla biskupovou neteří a krucifix zdělila prostřednictvím rodičů jako rodinnou vzácnost.²⁷⁵ V současné době však kříž ve výbavě kostela není, o jeho dalším osudu zdroje nevyprávějí.

Autorem svatostánku z roku 1845 byl místní varhanář František Svítíl. Vyhotovil jej během působení faráře Bedřicha Svítíla při opravě hlavního oltáře, na nějž byly pořízeny i svícny.²⁷⁶ Lavici pak vyhotovil stolař František Čejka. Velký betlém zhotovený děkanem Leopoldem Pausou, který byl z velké části zmechanizován, byl později prodán do Tišnova. Nový oltář do Černé kaple farnost pořídila na počátku 2. poloviny 19. století stejně jako sklíčkový Boží hrob zakoupený roku 1865

²⁷⁰ WOLNÝ, G., s. 389 a *O náboženských poměrech na panství novoměstském*. Několik dalších listů z kroniky děkana L. Pausy. Horácký kalendář na rok 1915, s. 218.

²⁷¹ SAMEK, B., s. 692.

²⁷² ŽÁK, K., s. 51.

²⁷³ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 17.

²⁷⁴ ŽÁK, K., s. 51.

Z. Chocholáčová uvádí, že krucifix byl darován vrchností roku 1845. CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 17.

²⁷⁵ WOLNÝ, G., s. 385.

²⁷⁶ ŽÁK, K., s. 51.

v Olomouci. Většinu korouhví ze 40. a 80. let 19. století dodala Křesťanská akademie z Prahy. Protože se G. Wolný v publikaci z roku 1858 zmiňuje o třech oltářích – Matky Boží, sv. Josefa a sv. Jana Nepomuckého, lze předpokládat, že první dva požár v roce 1801 přečkaly. Po něm byl zřejmě pořízen oltář sv. Jana Nepomuckého.²⁷⁷

Po 1. světové válce byl kostel vybavován novými předměty – křížovou cestou, betlémem nebo několika sochami. O okolnostech pořizování jednotlivých předmětů již bylo pojednáváno v předchozích kapitolách.

Sgrafita

K vytvoření sgrafit na farním kostele v Novém Městě došlo za působení děkana Matěje Müllera v letech 1928 - 1929. Byl milovníkem a sběratelem umění a blízce se přátelil s novoměstským malířem a grafikem Karlem Němcem.²⁷⁸ Roku 1927 se kostelní konkurenční výbor usnesl, že kostel bude z venkovní strany omítnut. Oba přátelé chtěli této příležitosti využít k jeho sgrafitové výzdobě. Němec se sám nabídl, že by ji zrealizoval pro své město a farnost zdarma.²⁷⁹ V době, kdy umělec sgrafita tvořil, měl již s touto technikou zkušenosti. Kromě toho, že tvořil olejomalby i jiné práce, ozdobil fasády několika domů. Tato práce mu posloužila jako průprava na jeho stěžejní dílo, kterým byly právě sgrafita na novoměstském farním kostele.²⁸⁰

Jedná se o největší a nejsložitější výzdobu fasády, kterou kdy vytvořil. Rozsah této práce je 520 m². Sgrafito je dvouvrstvé, technikou jeho práce bylo prorývání do vlhké bílé omítky, následné probarvení a kolorování. Jde tedy o tzv. nepravé sgrafito.²⁸¹ Původní omítka byla zedníky otlučena na kámen a nahrazena cementovou omítkou, do níž Němec sgrafita vyrýval. Na práci se podílel i sám farář Müller, který s bohoslovci Aloisem Fialou, Adolfem Peňázem a Leopoldem Havlíkem na lešení seškraboval a natíral prázdné plochy omítky barvou. Při tvorbě byl malíř inspirován příběhy Starého i Nového zákona, biblickými postavami a svatými. Sgrafity nezaplňen zůstal pouze úzký cíp východní stěny věže a její spodní pole.

²⁷⁷ WOLNÝ, G., s. 385.

²⁷⁸ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 23.

²⁷⁹ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

²⁸⁰ KRÍŽEK, J., *Karel Němec tvořil i sgrafita.* Rovnost, 15. 6. 2000, s. 4.

²⁸¹ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 23.

Výzdoba věže proběhla roku 1928. Přípravy autor prováděl na místní faře během předcházející zimy, kde na mlatě stodoly návrhy zvětšoval na kartony s perforovaným obrysem obrazu ve skutečné velikosti. Tyto kartony, tzv. pauzy, sloužily k přenesení výtvaru na fasádu kostela. Jelikož však měl stavitel mnoho práce na novostavbách, k omítání věže došlo až na počátku září. Během tohoto měsíce tedy byla věž ozdobena sgrafity. Práce pak kvůli nastávajícím mrazům musela být přerušena.²⁸² Sgrafita na dalších částech kostela byla vypracována následujícího roku k příležitosti oslav milénia smrti sv. Václava. V roce 1930 pak sgrafitovou výzdobu získal i interiér.

Na tomto místě je uveden podrobnější popis sgrafitové výzdoby novoměstského kostela. Pokud jde o věž, sgrafita jsou zde nejvíce soustředěna do dvou největších polí v její prostřední části. Na spodní části kromě severní strany nejsou vůbec. V nejvyšší části kolem věžních hodin se na všech stěnách nacházejí věnce letících andělů doplněné obrazy smrti s kosou, případně přesýpacími hodinami. Plochy pod ochozem na každé straně jsou členěny stejným způsobem.²⁸³

Na severní stěně věže, v části pod ochozem, je nad oknem mezi dvěma anděly vyobrazena Nejsvětější Trojice – Otec, Syn a Duch Svatý, jenž je znázorněn jako holubice. Na této stěně pak můžeme vidět postavy českých zemských patronů. Nalevo od Nejsvětější Trojice se nachází medailon s hlavou a poprsím sv. Ludmily, napravo medailon s hlavou a poprsím sv. Václava. Pod medailonem se sv. Ludmilou jsou pak zobrazeny celé postavy sv. Zikmunda, jehož atributy jsou koruna, meč a palma, sv. Norberta s odznaky biskupské hodnosti a s monstrancí a sv. Víta s knihou, kohoutem a palmou. Pod druhým medailonem jsou postavy sv. Prokopa, vedoucího na řetězu d'ábla, sv. Vojtěcha s biskupskými insigniemi a s palmou a sv. Jana Nepomuckého, který je oblečen jako kanovník, drží kříž, palmu a nad hlavou má svatozář z pěti hvězd. Oba horní rohy této plochy zdobí dva andělé. Ústředním výjevem nižšího patra je postava sv. Václava sedícího na koni. Pod levým předním kopytem koně se nachází malý anděl střežící heraldický státní symbol – lva. Jezdecká postava je zasazena jakoby v kruhu, jehož horní část kopíruje nápis: „*Svatý Václave, nedej zahynouti nám i budoucím.*“ V každém z obou horních rohů vidíme opět hlavu s poprsím anděla. Menší sgrafito je nad dveřmi kostela na nejspodnějším patře a zobrazuje vojáky u Kristova hrobu.²⁸⁴

²⁸² *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

²⁸³ VALČÁK, E., *Galerie kostelů a církevních památek.*

²⁸⁴ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 30 a ŽÁK, K., s. 48.

Tématem výzdoby plochy pod ochozem na západní stěně je Písmo svaté. Nad oknem umělec zobrazil Krista Krále sedícího na trůnu mezi dvěma anděly. Na sgrafitu můžeme vidět knihu s písmeny alfa a omega. Jde o první a poslední písmeno řecké abecedy, která připomínají, že Ježíš Kristus je počátek i konec. Vedle okna se nacházejí čtyři evangelisté – nalevo sv. Jan Evangelista a sv. Lukáš, napravo pak sv. Marek se sv. Matoušem. Na nižší ploše západní stěny nás zaujmou slovanští věrozvěstové sv. Cyril a Metoděj. Sv. Cyril je vlevo od malého okna a je vyobrazen jako řeholník s dvojitým křížem a deskou s Kristem. V pravé ruce navíc drží knihu. Sv. Metoděj drží v levé ruce berlu a na sobě má palium. Pod věrozvěsty se nachází výjev, jehož tématem je křest Bořivoje a Ludmily. Pod okénkem pak je umístěna křtitelnice mezi dvěma klečícími anděly, nad níž se vznáší holubice – symbol Ducha Svatého. Zbytek plochy vyplňuje několik andělů.²⁸⁵

Stejným způsobem jako na severní a západní stěně je výzdoba plochy pod ochozem členěna i na straně jižní. Jde o výjevy nad oknem a po jeho stranách. Tématem sgrafit této části jsou patroni kostela a zvonů. Nad oknem je Panna Maria s malým Ježíškem v náručí, která je obklopena několika anděly. Po stranách tohoto výjevu se nacházejí další dva andělé. Na levé straně od nich pak najdeme medailon s poprsím sv. Jana Evangelisty, jenž drží kalich. Pod ním je vyobrazena sv. Kunhuta a sv. Jindřich.²⁸⁶ Jde o znázornění legendy, podle níž sv. Kunhuta musela podstoupit chůzi po rozžhavených radlicích v rámci Božího soudu, protože byla nařčena z cizoložství.²⁸⁷ Vpravo od Panny Marie a anděla vedle ní můžeme vidět medailon s poprsím sv. Vavřince, který drží v ruce atribut odkazující na jeho umučení – rošt. V malých volných plochách u medailonů jsou tři andělci. Pod medailonem sv. Vavřince je zachycena scéna, při níž sv. Anna učí číst v Písmu svatém Pannu Marii, vedle stojí sv. Jáchym. Na sgrafitu vidíme také lilii ve váze – symbol čistoty. Nižší patro jižní stěny vyplňuje sv. Jiří, jenž sedí (stejně jako sv. Václav na stěně opačné) na koni. Je tu zobrazen jako rytíř, který zabíjí draka. Další postava znázorňuje zachráněnou princeznu.²⁸⁸ Východní stěna věže sgrafity pokryta není, výjimkou je plocha u hodin.

Plochy na zdech lodi jsou na severní i jižní straně rozvrženy úplně stejně. Jednotlivé obrazy jsou vzhledem k celku rovnoměrně vyvážené. Základ kompozice tvoří tři stejné oddíly s oknem uprostřed na každé straně. Autor tyto oddíly dole

²⁸⁵ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 35 a ŽÁK, K., s. 48.

²⁸⁶ ŽÁK, K., s. 49.

²⁸⁷ REMEŠOVÁ, V., s. 39.

²⁸⁸ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 39 a ŽÁK, K., s. 49.

prodloužil obdélníkovým obrazem a nahoře lunetou. V prostoru mezi okny se nacházejí úzké vertikální pásy s ornamentální výzdobou. Hlavice pilastrů zdobí poprsí a polopostavy andělů s hudebními náměty. Na každé straně pod okny jsou navíc tři obdélníkové obrazy, které tvoří parapetový pás. Tím je sgrafitová výzdoba horizontálně i vertikálně skloubena.²⁸⁹

V lunetách mezi pilastry jsou zakomponovány polopostavy starozákonních proroků. Na jižní stěně je to Ezechiel, který je vyobrazen s knihou, dvojitým kolem, okřídleným orlem, lvem, býkem a člověkem, dále Jeremiáš, jenž je kromě knihy znázorněn s žebříkem a s hrcem na ohni, a Izaiáš zobrazený ve společnosti dvou serafů. Na vrcholech dekorativních pásů nacházíme medailony s poprsími světic, jimiž jsou sv. Františka Římská s křížem, sv. Anežka Římská, která má na sgrafitu dlouhé vlasy a u sebe beránka, sv. Kateřina Alexandrijská s kolem – nástrojem svého umučení – a sv. Dorota s mečem. Spodní část výzdoby lodi zdobí sgrafito s tématem Davida a Goliáše.

Na bočních stěnách hlavního vchodu do kostela na jeho jižní straně si můžeme všimnout výjevů z Nového zákona, Křtu Páně a Stětí Jana Křtitele, v průčelí u vchodu pak jsou postavy apoštolů Petra, jenž v rukou drží klíče, knihu a vedle sebe má položenou tiáru, a Pavla s knihou a mečem. Nad samotnými vchodovými dveřmi je opět znázorněna holubice.

Jižní stěnu dále pokrývají sgrafita s biblickými motivy: Saul a David a Narození Páně. Druhý námět je při pohledu z větší vzdálenosti zakryt kamenným křížem u kostela z roku 1843. Nad dveřmi do sakristie se nachází menší zobrazení Krista při poslední večeři. Jižní stěnu sakristie umělec rozčlenil do dvou ploch. V té horní zobrazil archanděla Michaela v boji s ďáblem a symboly mše svaté, které jsou zakomponovány do lunety pod okny. Vlevo je misál, na němž stojí kalich s hostií, pod pravým oknem pak ciborium a velum. Na dolní ploše jižní stěny sakristie můžeme spatřit nosiče kadidla – thurifera. Na její zadní straně je vyobrazen sv. Kryštof. Stěna přístavku pro schody do oratoře je pokryta výjevem s názvem „Pane, zachraň mě“.²⁹⁰ Jedná se o znázornění novozákonního příběhu, kdy Kristus krácel po moři a Petr po něm žádal, aby po mořské hladině mohl kráčet také. Kvůli malé víře však začal tonout a Ježíš jej zachránil (Mt 14, 24 – 33).

Východní stěna kostela sgrafity vyzdobena není také proto, že ve výklenku u ní

²⁸⁹ ŠEBEK, J., *Karel Němec*. Jihlava: Oblastní galerie Vysočiny a Socialistická akademie, 1966, s. 47.

²⁹⁰ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 49 a ŽÁK, K., s. 49.

stojí barokní socha sv. Jana Nepomuckého. Na navazující východní stěně Černé kaple se však nachází Útěk do Egypta. Zde je vyobrazen sv. Josef s Pannou Marií, která sedí na oslu a v náruči drží malého Ježíše. Je tak zachycen útěk svaté rodiny před králem Herodem, jenž nechal v Betlémě zabít všechny chlapce do dvou let (Mt 2, 13 – 16).

Celá severní stěna Černé kaple je pokryta výjevem ze života sv. Františka z Assisi, na němž světec káže zvířatům a ptákům. Nad jeho postavou si můžeme všimnout šestikřídlého ohnivého anděla s Ježíšem na kříži. Ten připomíná mystikova vidění vedoucí ke stigmatizaci.²⁹¹ Na západní stěně Černé kaple pak je umístěno sgrafito s námětem posledního soudu. Jak již bylo zmíněno, plochy jsou na severní stěně lodi rozvrženy stejně jako na stěně jižní. V lunetách mezi pilastry vidíme opět polopostavy starozákonních proroků, tentokrát je to Jonáš s velrybou, Daniel s dvojicí strašidelných zvířat po obou stranách vedle sebe a Zachariáš se sedmiramenným svícem a létající knihou. Každý z těchto proroků drží v ruce knihu. V medailonech na vrcholech dekorativních pásů se stejně jako na opačné straně nacházejí poprsí světic: sv. Cecílie s varhanami, sv. Agáty, sv. Barbory s mečem a mučednickou korunou a sv. Rozálie s lebkou a křížem. Spodní část lodi pokrývá sgrafito s názvem „Memento mori“, které je upomínkou na smrt každého člověka.²⁹² Dále pak jsou ve spodní části vyobrazení s novozákonními náměty – Proměnění Páně, kde po boku zářícího Krista stojí postavy Mojžíše a starozákonního proroka Eliáše, a scéna „Obrácení sv. Pavla“, kde je světec znázorněn jako nepřítel křesťanů, jehož při pádu z koně oslovuje Kristus a který se vzápětí stává Ježíšovým stoupencem a hlasatelem jeho učení (Sk 9, 3 – 20). Sgrafitovou výzdobu zakončuje věnování, umístěné nad vchodem na kůr:

*„Pánu Bohu k oslavě,
duším rodáků pro potěchu a povzbuzení,
sobě pak pro radost
chrám tento barevnými sgrafity vyzdobil
v jubilejním roce svatováclavském 1929
za faráře M. Müllera
Karel Němec.“*

²⁹¹ REMEŠOVÁ, V., s. 22.

²⁹² CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 55 a ŽÁK, K., s. 49.

V roce 1980 došlo k restauraci sgrafit na kostele. Ta se konala pod vedením místní rodačky, akademické malířky a restaurátorky Věry Frömlové – Zezulákové. Jejím pomocníkem byl akademický malíř Jindřich Hegr.²⁹³ O čtyři roky později došlo také k restaurování sgrafit na věži. Jejich hlavním restaurátorem byl akademický malíř Zdeněk Crha, jemuž pomáhali opět Jindřich Hegr a další akademický malíř Bohumil Matějčík.²⁹⁴ Při této renovaci však nebyla obnovena původní barevnost sgrafit a na příkaz Krajského střediska státní památkové péče v Brně byla sgrafita u věžních hodin zabílena.²⁹⁵ K další restauraci sgrafit na věži došlo roku 1999, v roce 2000 pak byla sgrafita restaurována na celém kostele. Restaurátory byli tentokrát akademický malíř Roman Hušák a akademický sochař Jiří Pliešтик (oba z Prahy) pod vedením akademického sochaře prof. Jana Hendrycha. Na pracích se stejně jako při restaurování fresek v Černé kapli podíleli Marie Martinová a Jiří Štourač. Při pracích došlo ke kompromisu v řešení mezi původní velkou barevností sgrafit a střídmostí, s jakou došlo k první restauraci.²⁹⁶ K Němcově sgrafitové výzdobě se řadí i již zmiňované České nebe na vítězném oblouku v interiéru kostela.

Karel Němec dílo netvořil za účelem zisku, jeho motivace byla jiná, jak je patrné z výše uvedeného věnování. Přesto byl umělec několik let po výzdobě kostela na návrh Arne Nováka, rektora univerzity v Brně, odměněn částkou 5 000 Kč z Riegrova fondu.²⁹⁷

Socha sv. Jana Nepomuckého

U zdi farního kostela sv. Kunhuty, konkrétně u presbytáře, se nachází barokní socha sv. Jana Nepomuckého. Je umístěna mezi dvěma opěrnými oblouky gotické apsidy. Její vznik je datován rokem 1764. Lze tak usuzovat na základě vytesaného nápisu, jímž je latinský dvojité aritmograf.²⁹⁸ Na toto místo byla socha přenesena od hřbitovního kostela Nanebevzetí Panny Marie v roce 1825, navíc byla ohrazena

²⁹³ KŘESADLO, V., KRUŽÍK, M., s. 188.

²⁹⁴ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 19.

²⁹⁵ KŘESADLO, V., KRUŽÍK, M., s. 198.

²⁹⁶ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 19.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 23.

²⁹⁸ ŽÁK, K., s. 62.

železným zábradlím.²⁹⁹ U „kostelíčka“ dříve stála před hřbitovní zdi. Nebyly tu pro ni však optimální podmínky z hlediska povětrnosti, byla často poškozena. K její opravě památkovým úřadem došlo roku 1931.³⁰⁰

Na horní římse podstavce s volutovými křídly je kartuš se znakem někdejší novoměstské vrchnosti, Nadačního ústavu šlechticů. Na konvexně vypjaté čelní straně je rytý pamětní nápis s letopočtem v chronogramu a se jménem představené ústavu, Marie Anny Příchovské z Příchovic, rozené Mladotové ze Solopisk. Nápis je doplněn jejím znakem.³⁰¹ Marie Anna Příchovská, která sochu nechala zbudovat, se představenou Nadačního ústavu stala po smrti baronky Miniaty de Campoli v roce 1759.³⁰²

Hřbitov u kostela sv. Kunhuty v minulosti

V dřívějších dobách nebylo ničím neobvyklým zřizování hřbitovů u kostelů. Nové Město nebylo výjimkou. Do třicetileté války byl hřbitov u farního kostela jediným místem ve městě, kde se pohřbívalo, přičemž do 18. století se zde pochovávaly významnější osoby. Poslední tři pohřby se zde konaly roku 1784.³⁰³ Tato skutečnost jistě souvisela s nařízením Josefa II. z 23. srpna toho roku, podle něhož musely být zrušeny hřbitovy mezi staveními a založeny nové za městy a vesnicemi.³⁰⁴ Hřbitov u kostela zasahoval až do míst, kde se nyní nachází městský park.

Oprava hřbitovní zdi je zaznamenána například z roku 1741.³⁰⁵ Po dalším požáru v roce 1801 byl hřbitov v rámci první etapy oprav zrušen a byla zbořena ohradní zeď se střílnami a šindelovou stříškou, která kostel a přiléhající hřbitov obklopovala.³⁰⁶ Kameny ze zdi se používaly ke stavbě obecních budov a hlínu z hrobů někteří dokonce odváželi na svá pole. Roku 1863 se okolí kostela vydláždilo, byl postaven taras. Ke zřízení parku v sousedství kostela došlo roku 1888.³⁰⁷

²⁹⁹ VALČÁK, E., *Galerie kostelů a církevních památek*.

³⁰⁰ ŽÁK, K., s. 63.

³⁰¹ SAMEK, B., s. 694.

³⁰² ŽÁK, K., s. 62.

³⁰³ *Novoměstské hřbitovy*. Historický koutek. Farní věstník novoměstský, 8, 1936, č. 11, s. 4.

³⁰⁴ VYKUTIL, J., *Náhrobek poctivé paní Doroty*. Novoměstsko, 7, 1997, č. 5, s. 3.

³⁰⁵ SVOBODA, J. F., s. 235.

³⁰⁶ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 8.

³⁰⁷ *Jak vypadalo okolí novoměstského kostela v minulých dobách?* Historický koutek. Farní věstník novoměstský, 9, 1937, č. 7, s. 4.

3. Hřbitovní kostel Nanebevzetí Panny Marie

Další pozoruhodnou stavbou v Novém Městě je již zmiňovaný hřbitovní kostel Nanebevzetí Panny Marie. Jedná se o jednolodní podélnou stavbu, jejíž loď má obdélníkový půdorys. Na západní straně je lodi předsazena čtyřboká předsíň se schodištěm na kůr, která má valenou klenbu. Z hřebene střechy nad štítem vyrůstá polygonální lucerna. Hladké fasády prolamují okna se segmentovým záklenkem, boční zdi lodi pak rovnocenné portály. Klenby lodi jsou valené se styčnými výsečemi, na subtilní pilastry s římsovou hlavicí dosedají klenební patky. Hudební kůr se nachází v západní části lodi na kamenných toskánských sloupech, je podklenutý plackami mezi pasy. Presbytář je ukončen apsidou a je odsazený. Má rovněž valenou klenbu se styčnými výsečemi a závěrovou lunetou.³⁰⁸ Sakristie je čtyřboká a sousedí s presbytářem na jižní straně. Její strop je trámový. Okolí kostelíka tvoří katolický hřbitov. V současné době se zde konají pohřební bohoslužby nebo poutní mše svatá o slavnosti Nanebevzetí Panny Marie.

„Kostelíček“ byl v době vzniku podstatně menší, přestavěn do dnešní podoby byl roku 1749.³⁰⁹ Jistě však vznikl již dříve. Je možné, že kostelík v letech 1610 – 1620 založili luteráni, kteří jej později přenechali katolickým věřícím.³¹⁰ Luteráni měli totiž podle některých zdrojů skromný kostelík na hřbitově za městem.³¹¹ Je tedy velmi pravděpodobné, že kostel nechal kolem roku 1600 postavit tehdejší majitel novoměstského panství Vilém Dubský jako modlitebnu pro nekatolické poddané. Tento objekt pak byl v 17. století upraven pro katolické bohoslužby.³¹² Literatura ovšem podává i další informace. J. F. Svoboda ve Vlastivědě moravské v této souvislosti odkazuje na dvě zajímavé zprávy: „*V knihách purkrechtních jsem našel dvě zprávy, které by snad mohly poukazovati na stavbu tohoto kostelíčka. Mezi dluhy v Herálcí*

³⁰⁸ SAMEK, B., s. 692.

³⁰⁹ VYPLAŠIL, F., *Hřbitovní kostelíček – kostel Nanebevzetí Panny Marie*. Novoměstsko, 9, 1999, č. 6, s. 4.

³¹⁰ KOPŘIVA, J., *Geschichte der Stadtgemeinde Neustadt in Mähren*. Brünn: b. n., 1856, s. 12.

³¹¹ *O náboženských poměrech na panství novoměstském*. Několik dalších listů z kroniky děkana L. Pausy. Horácký kalendář na rok 1915, s. 118.

³¹² WOLNÝ, G., s. 386.

r. 1592 je také pohledávka 153 zl 11 gr Saloméň Jednuškové do N. M. za slady. V r. 1596 vzato z toho J. M. pánu 30 zl a ty jsou vydány z poručení jeho Ondřejovi Těšínskému, hospodáři t. č. N. M., na stavení chrámu božího. A v r. 1626 je zapsán při koupi svrateckého dvora kard. Dietrichštejnem odkaz Jana Štěrbý 15 zl k záduší na nový kostelík u N. M.³¹³ Patrocinium kostela je doloženo v roce 1662.³¹⁴ Je zde patrně souvislost s již vzpomínanou vizitační zprávou P. Rudavského právě z tohoto roku. V té je uvedeno, že se na předměstí nachází rekonciliovaný kostelík Nanebevzetí Panny Marie s jedním oltářem a také hřbitov. V o deset let novější zprávě farář Tomáš Jan Molitor píše, že k farnímu kostelu je připojena kaple, zasvěcená Nanebevzetí Panny Marie, která je za městem. Uvádí, že se zde konaly nešpory s kázáním o prvním svátku svatodušním, na všechny svátky Panny Marie zde probíhaly mše a ve slavnostní dny, například na svátek sv. Anny nebo sv. Josefa, sem na mši v případě příznivého počasí chodila z velkého kostela procesí. O kapli se nezmiňuje podrobněji, takže ji evidentně nepovažoval za významnou.³¹⁵

Protože se zprávy o vzniku stavby různí a nejsou zcela zřetelné, nelze o původu kostela nic vyvozovat s jistotou. Rozšíření hřbitova se uskutečnilo v roce 1741, kdy kolem něj byla postavena kamenná zeď.³¹⁶ V již zmíněném roce 1749 a v roce následujícím došlo k úpravám stavby, konkrétně k prodloužení lodi o 3 sáhy, tj. o 5,4 metrů, a to západním směrem.³¹⁷ Stalo se tak na popud administrátora Josefa Moudrého.³¹⁸ Přestavbu realizoval administrátor Jan Bilský a dokončil ji farář Josef Tadeáš Monse, který zde roku 1750 sloužil první mši po stavební úpravě.³¹⁹ V roce 1753 byl odstraněn nápis sdělující skutečnost, že kapli nechal postavit Vilém Dubský z Třebomyslic.³²⁰ Vzpomínaná první mše roku 1750 byla sloužena na svátek Nanebevzetí Panny Marie a kostelík byl během ní zřejmě i vysvěcen, jak uvádí vizitační zpráva z roku 1778.³²¹ Ta jej popisuje jako stavbu z pevného materiálu pokrytou šindelem. Tehdy zde byl dřevěný kůr pro hudebníky, na němž se nacházel pozitiv. Hřbitovní kostel ovšem neměl zpovědnici ani křtitelnicí, což ostatně nemá ani dnes.

³¹³ SVOBODA, J. F., s. 238.

³¹⁴ SAMEK, B., s. 692.

³¹⁵ SVOBODA, J. F., s. 238.

³¹⁶ VYPLAŠIL, F., *Hřbitovní kostelíček – kostel Nanebevzetí Panny Marie*. Novoměstsko, 9, 1999, č. 6, s. 4.

³¹⁷ SAMEK, B., s. 692.

³¹⁸ ŽÁK, K., s. 70.

³¹⁹ SVOBODA, J. F., s. 238.

³²⁰ VYPLAŠIL, F., *Hřbitovní kostelíček – kostel Nanebevzetí Panny Marie*. Novoměstsko, 9, 1999, č. 6, s. 4.

³²¹ Vysvěcení kostela ovšem G. Wolný datuje 15. srpnem roku 1780. WOLNÝ, G., s. 386.

Sakristie se nacházela na epištolní straně, stejně jako dřevěná kazatelna, která ze sakristie byla přístupná. Dlažba byla cihlová a pod presbytářem se nacházela krypta. Malá věž stála uprostřed střechy, byla pokryta bílým plechem a byl v ní malý zvon bez nápisu o váze 70 liber. Již tenkrát se však nevědělo, kým byl posvěcen. Zpráva se dále zmiňuje o prostorném hřbitovu kolem stavby, jenž je obklopen zdí se šindelovou stříškou, nebo o zděné kostnici pokryté rovněž šindelem.

Pokud jde o tehdejší vnitřní vybavení, nacházel se tu dřevěný oltář Nanebevzetí Panny Marie, který byl udržován z majetku farního kostela, či látkové antependium právě na tomto oltáři zdobené olejovými barvami vymalovaným motivem večere Páně.³²² Z dalšího vybavení v poslední čtvrtině 18. století bychom mohli jmenovat dřevěný kříž, šest cínových svícňů, sochy dvou andělů, sochy sv. Jana Křtitele a sv. Františka Serafinského nebo „ruku sv. Antonína“, která byla ve skříňce na oltáři. V horní části oltáře se nacházel obraz Nejsvětější Trojice. Na zdech pak byly obrazy Panny Marie Tuřanské, sv. Petra, sv. Marie Magdalény a malé obrázky apoštolů.³²³

Kostel poté vyhořel při požáru v roce 1801.³²⁴ Přesto se stal dočasným útočištěm pro několik rodin, nepoužitelný však byl až do roku 1843.³²⁵ Zdejší zvon byl zachráněn. Dozvídáme se, že vážil 50 liber, ačkoli zpráva z roku 1778 uvádí o 20 liber více.³²⁶ V roce 1814 byla do interiéru postavena socha sv. Antonína Paduánského, roku 1823 byl objekt obohacen o velký kříž, jenž předtím visel na novoměstské faře. Navíc byl dovnitř umístěn obraz Ukřižovaného darovaný měšťanem Leopoldem Včelou.³²⁷ Došlo k vnější opravě stavby, nová šindelová střecha byla obstarána roku 1828.³²⁸ Vížka byla přemístěna z prostředka střechy na čelní stranu, aby neškodila klenbě.³²⁹ Téhož roku přibyla střešní lucerna a v dalších desetiletích došlo k celkovým opravám, protože kůr, kazatelna i lavice byly ve zuboženém stavu.³³⁰ Dřevěný kůr byl v roce 1853 nahrazen zděným na kamenných sloupech, došlo k přistavění předsíně se schodištěm, kostelík byl opatřen novými varhanami, oltářem a kazatelnou.³³¹ Prostředky získal tehdejší farář

³²² SVOBODA, J. F., s. 238.

³²³ Tamtéž, s. 239.

³²⁴ SAMEK, B., s. 692.

³²⁵ WOLNÝ, G., s. 386.

³²⁶ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, s. 3 a SVOBODA, J. F., s. 238.

³²⁷ SVOBODA, J. F., s. 239.

³²⁸ *O náboženských poměrech na panství novoměstském*. Několik dalších listů z kroniky děkana L. Pausy. Horácký kalendář na rok 1915, s. 232.

³²⁹ SVOBODA, J. F., s. 239.

³³⁰ ŽÁK, K., s. 72.

³³¹ VYPLAŠIL, F., *Hřbitovní kostelíček – kostel Nanebevzetí Panny Marie*. Novoměstsko, 9, 1999, č. 6, s. 4.

Bedřich Svítal ze sbírek. Vrchnost přispěla částkou 600 zlatých.³³² Na těchto opravách se truhlářskými pracemi podílel Jakub Čejka, výmalbu provedl malíř Kundt z Polné.³³³ Bylo pořízeno šest nových židlí s lavicí a došlo k obnovení sakristie. Významnou roli sehrála pomoc dobrodinců, kteří rovněž darovali skleněný lustr a pozlacenou monstranci s měděnými a skleněnými ozdobami. V této době se zde konaly mše příležitostně. Ve většině případů šlo o pohřby, a to i pro nekatolíky.³³⁴ Z dalších úprav bychom mohli jmenovat pořízení nové kamenné dlažby v 50. či 60. letech 19. století, kdy do ní byly umístěny některé náhrobní kameny ze hřbitova.³³⁵ Nové dláždění mělo žlutý a modravý vzor.³³⁶ Na tomto místě cituji nápisy na některých náhrobcích tak, jak je v pravopisu 30. let 20. století uvedl K. Žák:

„Křesťane milý, při kameni tom malou chvíli postůj,

všech věcí na světě nestálost rozvažuj,

že život člověka marný krátek jest

toho ten kámen věrný svědek jest.

Dva bratři mládenci kvetli jak růže synové

vlastní P. Tomáše Štěpánka slovutného muže,

Matěj maje 29 Jiřík 24 let

od smrti zachvácení zvadli co růžový květ.

Tu pod tím kamenem oba spolu leží

očekávající poslední soud Boží.

V roku 1841 skonali měsíce máje

Ty, kdož to čteš, rci, dejž jim Bůh radost věčného ráje.

Vzpomeň si tou cestou jítí máš,

pomodli se za ně otčenáš!“³³⁷

*

„Pozastav se a pozoruj

na smrt mysliti nešporuj!

³³² SVOBODA, J. F., s. 239.

³³³ ŽÁK, K., s. 72.

³³⁴ WOLNÝ, G., s. 386.

³³⁵ Datum pořízení kamenné dlažby se v literatuře různí: J. F. Svoboda ve Vlastivědě moravské uvádí rok 1856 (s. 239), Žák (s. 72) a Valčák zmiňují rok 1859 a Vyplašil v článku o hřbitovním kostele dokonce rok 1865. Za předpokladu, že položení kamenné dlažby bylo součástí celkových oprav, se jeví nejpravděpodobnějším rok 1856, protože G. Wolný (s. 386) o dva roky později píše, že oprava hřbitovního kostela po požáru roku 1801 byla dokončena právě ve zmiňovaném roce.

³³⁶ WOLNÝ, G., s. 386.

³³⁷ ŽÁK, K., s. 73.

*Věř tomu vskutku jistě,
že zde na tomto místě
ctná a šlechetná matrona
Marie Barbora Horalíková,
která 1720 dne 30 aprile v Pánu usnula.* ³³⁸

*

*„Zde odpočívá Jan Komárek lazebník
měšťan zdejší, věku jeho 65 let.
Usnul v Pánu 18. Januari r. 1800.
Dej mu P. Bůh lehky odpočívání
a slavné zmrtyých vstání.* ³³⁹

*

*„Když minou léta mladosti
a člověk sejde starostí
nic není čekat jiného
krom jíti ze světa bídného.
Příklad zde nacházíš toho,
pomni na muže vážného
pana Tomáše Štěpánka,
zde jest těla jeho schránka
odešel z tohoto světa
živ jsouc 85 leta
Usnul jest roku 1765ho
dne ledna 21tého.* ³⁴⁰

K další opravě kostelíka došlo v roce 1899.³⁴¹ Důkladná rekonstrukce pak proběhla roku 1930, kdy zde Karel Němec vytvořil sgrafito sv. Václava na památku padlých v 1. světové válce. To je umístěné na vnější straně zdi presbytáře. O rok později byl vyzdoben interiér.³⁴²

Po 2. světové válce byl v roce 1946 na zdejší věž zavěšen zvon z blízké obce

³³⁸ ŽÁK, K., s. 73.

³³⁹ Tamtéž.

³⁴⁰ Tamtéž.

³⁴¹ HRUDIČKA, A., *Topografie diecese brněnské*. Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1908, s. 239.

³⁴² VYPLAŠIL, F., *Hřbitovní kostelíček – kostel Nanebevzetí Panny Marie*. Novoměstsko, 9, 1999, č. 6, s. 4.

Petrovice. V říjnu roku 1950 se sem instalatorem Zeleným ze zdejší elektrárny zavedlo elektrické osvětlení. 1. listopadu téhož roku byl hřbitovní kostel takto osvětlen poprvé. Instalaci dokončil elektrikář – instalátér Srnský z Nového Města v červenci roku 1951.

V tomtéž roce se zde ovšem řešily i jiné problémy. V květnu tu byla na podlaze objevena houba. P. Václav Kűchler se obrátil na stavitele Šmída. Byly odsunuty lavice, pod nimi vykopána hlína až do hloubky 75 cm. Došlo k zavezení štěrkem a k položení cementové plotny. Zdi byly vypáleny. Protože stavitel Šmída nesměl mít žádné dělníky, podíleli se na práci hrobaři Šír a Brož a také tři zedníci, z nichž dva pocházeli z nedalekých obcí. Tito lidé pracovali zdarma, bez nároku na odměnu.

K opravě varhan z poloviny 19. století se přistoupilo v srpnu roku 1953, tedy přesně 100 let po jejich věnování Františkem Svítilem. Byly zalepeny měchy, vyčištěny píšťaly, přičemž dvanáct chybějících píšťal bylo doplněno. Oprava stála 900 Kčs a provedl ji František Čálek, ladič firmy Melzer z Kutné Hory, který o několik dní později opravoval varhany také ve farním kostele.³⁴³ V květnu roku 1965 byla zahájena generální oprava hřbitovního kostela. Došlo k nahrazení staré šindelové střechy bobrovkami z Poštorné. Malou věž nahradila nová, kterou podle fotografie vížky původní navrhl architekt Augustin Źlábek z Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně. Poté byla věž pokryta měděným plechem a následujícího roku byl kostelík od základu omítnut.³⁴⁴

Pokud jde o vnitřní vybavení, z dřívějšího hlavního oltáře se dochoval pouze obraz Neposkvrněné Panny Marie. Tento obraz a volně zavěšené obrazy evangelistů v roce 1931 přemaloval Norbert Pokorný. Přízední kazatelna má krátké schodiště, které je přístupné z presbytáře. Pochází z 3. čtvrtiny 18. století, původně byla součástí výbavy kostela sv. Mikuláše ve Lhotě u Bystřice nad Pernštejnem, odkud byla zakoupena.³⁴⁵ K jejímu přenesení do novoměstského hřbitovního kostela došlo v rámci oprav roku 1853, kdy byla stará kazatelna prodána do Věžné.³⁴⁶ Na nárožích čtyřbokého řečniště kazatelny jsou poloplastické atlanty, na jejím parapetu pak reliéfy dvanáctiletého Krista učícího v chrámu a kázání sv. Pavla.³⁴⁷ Nové varhany, které mají 8 rejstříků a které jsou využívány dodnes, jsou darem od místního varhanáře Františka Svítily.³⁴⁸ Zvon v lucerně byl ulit v roce 1802 v Brně a jeho autorem je Klement Stecher. Na zvonu jsou

³⁴³ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

³⁴⁴ KŘESADLO, V., KRUŽÍK, M., s. 136.

³⁴⁵ ŹÁK, K., s. 72.

³⁴⁶ SVOBODA, J. F., s. 239.

³⁴⁷ SAMEK, B., s. 692.

³⁴⁸ ŹÁK, K., s. 72.

reliéfy Ježíše Krista na kříži a Neposkvrněné Panny Marie, ornamenty a nápisový vlys.³⁴⁹

K výzdobě interiéru došlo v roce 1931. Byly pořízeny čtyři sochy. Sochy sv. Cyrila a Metoděje byly postaveny na zdech u hlavního vchodu, dva andělé pak na vítězném oblouku. Oltářní obraz Nanebevzetí Panny Marie a obrazy evangelistů byly restaurovány a došlo k pozlacení oltářů, kazatelny i varhan. Náklady na opravu ve výši 6 000 Kč pokryly sbírky.³⁵⁰ Oválné okno v presbytáři je dílem Arnošta Tulise z roku 1967.³⁵¹ Změny interiéru spadají do začátku 80. let 20. století. Byl pořízen obětní stůl a svatostánek, jenž je umístěn vpravo od vítězného oblouku. Došlo k přesunutí kazatelny se schodištěm, která původně byla právě na tomto místě, na severní stranu presbytáře, kde do té doby stál boční oltář se sochou Immaculaty. Ta byla stejně jako sochy sv. Cyrila a Metoděje přemístěna do farního kostela. Naopak sochy sv. Anny, Jáchyma, Floriána a Antonína zdobící původně boční oltáře ve farním kostele stojí od této doby v kostelíku hřbitovním.³⁵²

³⁴⁹ ŠAMEK, B., s. 692.

³⁵⁰ ŽÁK, K., s. 73.

³⁵¹ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

³⁵² Podle svědectví pamětníka Václava Okurky.

4. Katolický hřbitov

Katolický hřbitov u kostelíka Nanebevzetí Panny Marie byl v době mezi uzavřením hřbitova u farního kostela a zřízením hřbitova evangelického roku 1856 jediným zdejším pohřebištem. V tomto roce totiž bylo evangelíkům zakázáno zvonit hrany a zároveň nařízeno, aby byli pohřbíváni na odděleném místě.³⁵³ V současnosti bývají na katolickém hřbitově pochováni i nekatoličtí obyvatelé Nového Města a okolí.

Hřbitov byl pravděpodobně založen na konci 16. století během epidemie moru, původně byl tedy pouze hřbitovem morovým.³⁵⁴ Je však také možné, že se zde začalo pohřbívat až po třicetileté válce z důvodu nedostatku místa na velkém hřbitově u kostela.³⁵⁵ Roku 1741 došlo k rozšíření katolického hřbitova a kolem něj k vybudování kamenné zdi, před níž byli pochováni tajní nekatolíci.³⁵⁶ Plocha hřbitova se pak znovu zvětšovala v letech 1831 a 1940.³⁵⁷ Rozšíření roku 1831 souvisí patrně s choleroým poplachem, ačkoli epidemie Nové Město nezasáhla. V roce 1940, kdy byl hřbitov rozšířen znovu, se také otevřela postranní brána přístupná z novoměstského parku „Koruna“.³⁵⁸ V posledních desetiletích se plocha hřbitova zvětšovala taktéž, například roku 1986.³⁵⁹

Hlavní kamenný kříž, jehož si při vstupu na hřbitov z Malé ulice nelze nevšimnout, byl pořízen v roce 1842.³⁶⁰ Je na něm připevněna deska, z níž se dozvídáme, že kříž byl toho roku věnován novoměstským měšťanem Jakubem Zahradníkem a jeho manželkou Marií. Ten si pro sebe a pro své potomky za tento dar vymínil výsadu být u paty hlavního kříže pohřben.³⁶¹ K vydláždění zdejšího chodníku kamennými kostkami došlo v období protektorátu současně s vydlážděním chodníku

³⁵³ SVOBODA, J. F., s. 242.

³⁵⁴ SAMEK, B., s. 693.

³⁵⁵ *Jak vypadalo okolí novoměstského kostela v minulých dobách?* Historický koutek. Farní věstník novoměstský, 9, 1937, č. 7, s. 4.

³⁵⁶ ŽÁK, K., s. 70 a SVOBODA, J. F., s. 241.

³⁵⁷ SAMEK, B., s. 693.

³⁵⁸ VYPLAŠIL, F., *Hřbitovní kostelíček – kostel Nanebevzetí Panny Marie*. Novoměstsko, 9, 1999, č. 6, s. 4.

³⁵⁹ KŘESADLO, V., KRUŽÍK, M., s. 214.

³⁶⁰ ŽÁK, K., s. 74.

³⁶¹ VYPLAŠIL, F., *Hřbitovní kostelíček – kostel Nanebevzetí Panny Marie*. Novoměstsko, 9, 1999, č. 6, s. 4.

kolem farního kostela a prostoru před římskokatolickou farou.³⁶²

Nejstarší pomníky jsou litinové, zhotovené v huti pracující v nedaleké Vříšti. Jedná se o novobarokní kříž na hrobě P. Leopolda Pausy (†1843), novogotické náhrobníky s fiálami a kružbami na hrobě K. Richtra (†1864) a rodiny Šírovy přibližně z téže doby nebo o baldachýnový náhrobek završený fiálou na hrobě MUDr. V. Peyřila (†1864).³⁶³ Lité kříže byly používány od roku 1834, do té doby se zde nacházely kříže ze dřeva.³⁶⁴

Za presbytářem kostela u hřbitovní zdi najdeme další zajímavý pomník. Jde o bronzový reliéf adorující ženy odlitý a signovaný roku 1895 V. Maškem, jenž je kopií modelu od Josefa Václava Myslbeka. Na hřbitově jsou pochováni rodiče místního rodáka, sochaře Jana Štursy, František a Josefa. Na jejich hrobě je umístěn vysoký bronzový reliéf hlavy Krista, který je dílem jejich syna. Na pomníku prof. Ing. Aleše Linsbauera (†1928), profesora na České vysoké škole technické v Brně, můžeme spatřit bronzovou bustu zemřelého vytvořenou roku 1929 Janem Lichtágem. Na hrobě Leandera Čecha, c. k. vládního rady a prvního ředitele novoměstské reálky, pak můžeme vidět novogotický pomník dodaný firmou Adolf Loos z Nedvědice. I na novoměstském hřbitově nacházíme dílo autora sgrafit na farním kostele Karla Němce. Je jím sgrafitová postava Panny Marie na zděném náhrobku rodiny Fialovy z roku 1935. O tři roky starší je pak mramorový portrét Martičky na hrobě rodiny Kunstmüllerovy, jenž je dílem Julia Pelikána.³⁶⁵ Pelikán zhotovil i pomník na hrobě synka lesmistra Indry.³⁶⁶ Pro zajímavost dokládám několik citátů souvisejících s dalšími hroby: „*Na rodinném hrobě Růžičků alegorie Smutku zn. J. Růžička, na hrobě rodiny Čepkovy alegorie Žalu z 30. let 20. století, zn. Miroslav Chládek. Velké sousoší Piety na dvojhrobě JUDr. L. Fialy (†1930) a ing. F. Štursy (†1934) vzniklo roku 1935 podle staršího modelu J. Štursy; je zn. J. Štursa navrhl/V. Žalud zvětšil/O. Velinský vytesal.*“³⁶⁷ Pomník s Pietou je vyhotoven z bílého mramoru.³⁶⁸

Z významných osobností pochovaných na novoměstském hřbitově bychom kromě prof. Aleše Linsbauera, Leandera Čecha nebo rodičů sochaře Štursy mohli jmenovat malíře a grafika Karla Němce, básníka Petra Kříčku nebo Annu Ráčkovou

³⁶² *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.*

³⁶³ SAMEK, B., s. 693.

³⁶⁴ VYPLAŠIL, F., *Hřbitovní kostelíček – kostel Nanebevzetí Panny Marie*. Novoměstsko, 9, 1999, č. 6, s. 4.

³⁶⁵ SAMEK, B., s. 693.

³⁶⁶ ŽÁK, K., s. 74.

³⁶⁷ SAMEK, B., s. 693.

³⁶⁸ ŽÁK, K., s. 74.

(1892 - 1974), která byla vychovatelkou dětí rakouského následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este. Pohřbena je zde také Pavlína Mlinářová (1800 – 1884), na jejíž počest byl složen Bábinčin maršovský valčík, skladba bratří Křičků.³⁶⁹

³⁶⁹ Podle svědectví pamětníka Václava Okurky.

5. Sloup sv. Anny

Obeliskový sloup spolupatronky farního kostela s dcerou Pannou Marií uprostřed parku byl postaven v roce 1727 na památku požáru, který město postihl o čtyři roky dříve. Nové Město navíc zůstalo uchráněno od moru v letech 1713 – 1716, socha je tedy také výrazem vděčnosti za tuto skutečnost.³⁷⁰ Nechala ji postavit představená nadace v Brně Zuzana Frei.³⁷¹ Zajímavostí je, že vrchností zřízená fundace nařizovala učitelům vykonat s dětmi každé letní úterý po vyučování krátkou pobožnost u této sochy.³⁷²

V základně sloupu ve tvaru krychle byla dříve v zaskleném výklenku pískovcová soška sv. Rozálie. Na hranách podstavce dodnes stojí sochy sv. Jana Nepomuckého, sv. Jana Sarkandra, sv. Karla Boromejského a sv. Šebestiána.³⁷³ Sloup stojí uprostřed kašny, jejíž generální oprava proběhla v roce 1968. Samotná socha sv. Anny byla opravena v srpnu roku předcházejícího. Všechny sochy pak byly restaurovány v letech 1990 – 1992 v Násedlnici u Mladé Boleslavi v dílně akademického sochaře Oty Pospíchala. Zde byly také vytvořeny kopie ozdobné hlavice sloupu a sousoší sv. Anny a Panny Marie. Kopie sousoší nahradila originál umístěný roku 1995 do Horácké galerie v Novém Městě. Opětovně byly sochy opravovány v roce 2003, kdy je restauroval akademický sochař Jarmil Plachý.³⁷⁴

³⁷⁰ VALČÁK, E., *Galerie kostelů a církevních památek*.

³⁷¹ WOLNÝ, G., s. 388.

³⁷² ŽÁK, K., s. 62.

³⁷³ VALČÁK, E., *Galerie kostelů a církevních památek*.

³⁷⁴ KŘESADLO, V., KRUŽÍK, M., s. 143.

6. Významné osobnosti novoměstské farnosti spojené s tvorbou sgrafit v letech 1928 – 1929

Karel Němec – život a dílo

Malíř a grafik Karel Němec se narodil 25. října 1879 v Novém Městě na Žďárské ulici rodičům Františkovi a Františce. Jejich synové František a Václav zemřeli jako děti, třetí Karel byl tedy vychováván jako jediný syn a dědic hospodářství.³⁷⁵ Věnoval se sedlářskému řemeslu a obdělávání půdy. Jeho koníčkem byla výtvarná činnost (především kreslení či modelování hlíny) a četba.³⁷⁶ Udržoval přátelství s Václavem Jíchou, Oldřichem Blažičkem, bratry Kříčkovými a s dalšími umělci. I díky tomu se sám rozhodl pro uměleckou dráhu a opustil dílnu.

Roku 1903 odešel na soukromou malířskou školu Aloise Kalvody v Praze.³⁷⁷ Na této škole byl jedním z nejlepších žáků. Umělecký život tehdejší Prahy na něj měl velký dopad. Spolu s přítelem Janem Štursou navštěvoval všechny významné výstavy, na jeho výtvarnou tvorbu měla velký vliv například výstava francouzských impresionistů v roce 1907. Němcovy práce, zejména olejomalby, se stále více vzdalovaly vlivu školy Aloise Kalvody.³⁷⁸ Taktéž roku 1907 byl v Praze přijat za člena předního výtvarného spolku SVU Mánes, v roce 1910 pak byl přijat na Akademii výtvarných umění.³⁷⁹ V tomto roce však jeho pobyt v Praze ukončily rodinné důvody, poněvadž se musel ujmout hospodářství místo starého otce. Na podzim roku 1910 tedy Prahu opustil.³⁸⁰

Povinnost ujmout se hospodářství však neměla vliv na Němcovy umělecké aktivity. Protože byla ještě během jeho studijního pobytu v Praze obnovena tradice českého dřevorytu, stal se jeho stoupencem.³⁸¹ Po návratu z Prahy rovněž navrhoval

³⁷⁵ ŠEBEK, J., s. 15.

³⁷⁶ Tamtéž, s. 18.

³⁷⁷ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 61.

³⁷⁸ ŠEBEK, J., s. 21.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 22.

³⁸⁰ Tamtéž, s. 23.

³⁸¹ Tamtéž, s. 24.

hračky, malované dřevěné krabičky, pro divadlo Národní jednoty pak navrhoval loutky a maloval kulisy. Ještě před 1. světovou válkou se oženil, děti však s manželkou Annou neměl.³⁸² Během války bojoval na ruské frontě. Hned v prvním roce války byl zraněn a upadl do zajetí. Zde se pak mohl při výuce na tovární průmyslové škole věnovat výtvarné činnosti.³⁸³ V posledním roce války pracoval pro ukrajinské nakladatelství Ruch, pro něž tvořil linoryty, ilustrace a obálky knih.³⁸⁴

Po návratu do vlasti se stal členem Sdružení výtvarných umělců moravských v Hodoníně a naplno se věnoval umělecké činnosti.³⁸⁵ Již připomínané dřevoryty tvořil zejména v této době. Při dřevořezbě někdy využíval námětů ze světa pohádek, bájí a pověstí, u jiných se zaměřoval na zobrazení reality všedního života na Horácku.³⁸⁶ Byl vynikajícím kreslířem. Práci se věnoval do poloviny 50. let a do té doby vytvořil asi 350 kolorovaných kreseb, olejomalb a volné grafiky, dále téměř 400 exlibris či knižních vložek.³⁸⁷ Kresbami opatřil i 20 knižních titulů, například *Její pohádky* od Jiřího Mahena, *Soumrak rodu Jamborova Jana Karníka* nebo *Bílý štít* od Petra Kříčky.³⁸⁸ Kromě toho jeho díla nalzáme na fasádách hostinských zařízení, kostelních fasádách i na desítkách občanských domů. Na těch se často nacházejí žertovné alegorické výjevy nebo náměty z českých dějin.³⁸⁹ Takto tvořil kromě Nového Města také v Nové Vsi u Nového Města na Moravě, v Zubří, ve Fryšavě, Třech Studních, v Rožince, Rokytně, Strážku, Bobrové, ale také v Havlíčkově Brodě, Znojmě a v Brně.

Karel Němec zemřel 17. června roku 1960.³⁹⁰ Na pomníku jeho hrobu na novoměstském hřbitově je kromě letopočtu 1879 – 1960 napsáno:

*„Zde mistr Karel Němec v Pánu dospává svůj sen...
než anděl Boží vyvolá ho ven.
Že obrázkama těšil lid
svít' věčné světýlko
a dej mu klid.“*

³⁸² RUDOLFOVÁ, V., *Kraj návratů a setkání: Medailonky osobností kulturního života Vysočiny*. Tišnov: Sursum, 2006, s. 12.

³⁸³ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 61.

³⁸⁴ ŠEBEK, J., s. 27.

³⁸⁵ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 61.

³⁸⁶ ŠEBEK, J., s. 33.

³⁸⁷ KŘÍŽEK, J., *Karel Němec tvořil i sgrafita*. Rovnost, 15. 6. 2000, s. 4.

³⁸⁸ ŠEBEK, J., s. 95.

³⁸⁹ RUDOLFOVÁ, V., s. 17.

³⁹⁰ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 61.

Matěj Müller

Děkan Matěj Müller byl osobností, která stála za zvelebováním a opravami kostela především v meziválečném období. V této době byl kostel vybavován liturgickými předměty a probíhala jeho výzdoba.

P. Müller pocházel z Kobylic.³⁹¹ Narodil se 24. února 1882, na kněze byl vysvěcen 14. července 1907 a zemřel na svátek Nanebevzetí Panny Marie 15. srpna 1951 v Novém Městě, kde působil od roku 1912. Roku 1919, po smrti P. Františka Kunstmüllera, se stal zdejším farářem.³⁹² Byl nadaný a velice činorodý. Věnoval se amatérskému výtvarnictví, fotografování nebo divadlu. Osobně režíroval představení divadelního spolku „Omladina“. Měl velkou zásluhu na vzniku kvalitního chrámového sboru.³⁹³ Pracoval také v obecním zastupitelstvu, kde zastupoval lidovou stranu.³⁹⁴

Za jeho působení byla založena farní galerie. Sbírkou obrazů nashromáždil díky přátelství s četnými umělci a později ji odkázal farnosti ve své závěti. Za socialismu byl učiněn pokus obrazy znárodnit s odůvodněním, že nejsou přístupné veřejnosti. Díky aktivitě duchovního správce P. Václava Kuchlera, který nechal natisknout katalogy a umístil na faru tabulku s nápisem „Müllerova horácká galerie“, však k jejich odvezení z fary nedošlo.³⁹⁵

Když byly roku 1925, rovněž za Müllerova působení, svěceny nové zvony Kunhuta, Jan Nepomucký, Anna a Maria, byl potřebný obnos za ně téměř splacen díky přičinění novoměstského faráře.³⁹⁶ „Bylo třeba doplnit novými zvony lahodnou symfonií, která nás svolává k službám božím, bylo třeba sehnat v době nepoměrné drahoty celých 100.000 Kč, a ty opatřil náš p. farář chodě a prose, klepaje na dveře chudých a bohatých.“³⁹⁷ Tímto způsobem získal příspěvky na věčnou lampu, nové ciborium, křížovou cestu, betlém nebo na rákosové koberec k pokrytí kamenné dlažby.³⁹⁸ „Farní kostel i hřbitovní volá po opravě, omítka hrozí spadnutím, střechy

³⁹¹ OKURKA, V., „Miluji tento kraj“. Novoměstsko, 22, 2012, č. 2, s. 12.

³⁹² CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 18.

³⁹³ OKURKA, V., „Miluji tento kraj“. Novoměstsko, 22, 2012, č. 2, s. 12.

³⁹⁴ *Náš milý jubilant*. Dvoulist k 50. narozeninám děkana Matěje Müllera.

³⁹⁵ OKURKA, V., „Miluji tento kraj“. Novoměstsko, 22, 2012, č. 2, s. 12.

³⁹⁶ VYPLAŠIL, F., *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 8, s. 3.

³⁹⁷ *Náš milý jubilant*. Dvoulist k 50. narozeninám děkana Matěje Müllera.

³⁹⁸ Tamtéž.

obou chrámů mají špatnou krytinu a zrovna tak i budova farní. Třeba obrátit se na kostelní výbor a zvýšit daňové přírážky, by z nich se opatřily prostředky na opravy, vyžadující nákladu do statisíce korun. Ale prostá oprava na udržení stavu těchto objektů nestačí jeho umělecké duši. Opatřuje z dobrovolných sbírek a darů potřebný kapitál a pouští se do umělecké výzdoby těchto budov.³⁹⁹

Během duchovní správy tohoto kněze byla tvořena sgrafita na kostele, jejichž autorem byl místní umělec Karel Němec, děkanův přítel, kterého P. Müller mimo jiné připravoval na svátost manželství.⁴⁰⁰ Pro novoměstský kostel získal obětavý farář deset soch (předtím totiž sochařská výzdoba chyběla), a to jak do presbytáře, tak i na boční oltáře.⁴⁰¹ Postaral se také o opravu těchto oltářů, o malovaná okna obou novoměstských kostelů či o klepadlo se lví tlamou na hlavních vratech farního kostela.⁴⁰² Tento čin měl stejně jako tvorba sgrafit na kostele evidentně souvislost se svatováclavským miléniem, jak je nastíněno ve dvoulistu s názvem „Náš milý jubilant“ vydaném k Müllerovým 50. narozeninám: „Svatováclavské jubileum uzřelo v srdci p. faráře touhu dát novým hlavním dveřím chrámovým jedinečnou výzdobu přesného odlitku chrámového kruhu, u něž vypustil duši slavný náš český kníže, k němuž často voláme ,nedej zahynouti nám ni budoucím‘, a tato vzácná okrasa placena z vlastní kapsy našeho umění milujícího p. faráře.“⁴⁰³ Nechal opravit sochu sv. Jana Nepomuckého stojící u kostela nebo tři kříže za městem na kopci s názvem „Kaplisko“. Pro novoměstskou farnost již tehdy vydával Farní věstník. Kněžskou službu vykonával vzorně a obětavě nejen po stránce materiální, ale i duchovní.⁴⁰⁴

Okolnosti jeho úmrtí popisuje záznam P. Václava Kuchlera ve farní kronice. P. Müllera postihla v roce 1951 mozková mrtvice, o něco později pak srdeční příhoda v okamžiku, kdy se s farníky domodlil modlitbu růžence při májové pobožnosti, která byla zároveň jeho poslední v novoměstském kostele. Začal vykašlávat krev, načež odjel do Mariánských Lázní. Protože se mu tam ještě přitížilo, vrátil se na revers do Nového Města, kde mu byla ve zdejší nemocnici diagnostikována rakovina plic. Té podlehl 15. srpna 1951.⁴⁰⁵ Po své smrti byl dle svého přání pochován na místním hřbitově.⁴⁰⁶

³⁹⁹ *Náš milý jubilant*. Dvoulist k 50. narozeninám děkana Matěje Müllera.

⁴⁰⁰ OKURKA, V., „Miluji tento kraj“. Novoměstsko, 22, 2012, č. 2, s. 12.

⁴⁰¹ CHOCHOLÁČOVÁ, Z., s. 9.

⁴⁰² *Náš milý jubilant*. Dvoulist k 50. narozeninám děkana Matěje Müllera.

⁴⁰³ Tamtéž.

⁴⁰⁴ Tamtéž.

⁴⁰⁵ *Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě*.

⁴⁰⁶ OKURKA, V., „Miluji tento kraj“. Novoměstsko, 22, 2012, č. 2, s. 12.

Závěr

Z textu diplomové práce vyplývá, že farní kostel sv. Kunhuty v Novém Městě na Moravě je sakrální památkou, která si zasluhuje vědecké zpracování v monografii. Tuto práci považuji za pokus shrnout dostupné informace z pramenů a literatury. Kromě kostela a jeho interiéru je věnována pozornost také náboženským památkám mimo kostel v rámci Nového Města. Dosavadní literatura se zabývá dílčími problémy dějin kostela a farnosti, nebo detaily kostelní výzdoby.

Prameny a literatura

Prameny:

Kronika římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě. Nestr.

Na památku slavnosti svěcení nových čtyř zvonů ř. k. chrámu Páně v Novém Městě na Mor. v neděli dne 3. května 1925. Dokument v kronice římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.

Slavnost svěcení nových zvonů v Novém Městě na Mor. Dokument v kronice římskokatolické farnosti Nové Město na Moravě.

Informace z rozhovorů s pamětníkem Václavem Okurkou z let 2012 – 2013.

Použitá literatura:

FIALA, Josef. *Josef Sadílek: Příspěvek k biografii novoměstského starosty.* Nové Město na Moravě: Obecní spořitelna, 1937. 29 s.

HOSÁK, Ladislav. *Historický místopis země Moravskoslezské.* 1. díl. Jihlavský kraj. Praha: Společnost přátel starožitností, 1933. 82 s.

HRUDIČKA, Alois. *Topografie diecese brněnské.* Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1908. 730 s.

CHOCHOLÁČOVÁ, Zdenka. *Sgrafita na kostele svaté Kunhuty v Novém Městě na Moravě.* Nové Město na Moravě: Horácké muzeum, 2001. 67 s. ISBN 80-903008-0-4.

Jak vypadalo okolí novoměstského kostela v minulých dobách? Historický koutek. Farní věstník novoměstský, 9, 1937, č. 7.

KOPŘIVA, Josef. *Geschichte der Stadtgemeinde Neustadt in Mähren*. Brünn: b. n., 1856. 80 s.

Kraj Vysočina. Edice Průvodce po České republice. 1. vyd. Praha: Kartografie Praha, 2004. 158 s. ISBN 80-7011-735-4.

KŘESADLO, Vít a KRUŽÍK, Miroslav. *Historický kalendář Nového Města na Moravě na léta 1945 – 1990*. 1. vyd. Nové Město na Moravě: město Nové Město na Moravě, 2011. 282 s.

KŘÍŽEK, Josef. *Karel Němec tvořil i sgrafita*. Rovnost, 15. 6. 2000.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. IV. díl. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. 941 s. ISBN 80-85983-16-8.

Náš milý jubilant. Dvoulist k 50. narozeninám děkana Matěje Millera, 1932.

Novoměstské hřbitovy. Historický koutek. Farní věstník novoměstský, 8, 1936, č. 11.

Nový Zákon. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. 871 s. ISBN 80 - 7195-073-4.

O náboženských poměrech na panství novoměstském. Několik dalších listů z kroniky děkana L. Pausy. Horácký kalendář na rok 1915. Velké Meziříčí: Alois Šašek, 1915.

OKURKA, Václav. „*Miluji tento kraj*“. Novoměstsko, 22, 2012, č. 2.

Prosebný list městské rady novoměstské o pomoc k restaurování katolického farního kostela po ohni roku 1723. Historický koutek. Farní věstník novoměstský, 9, 1937, č. 3.

- REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990. 71 s.
- RUDOLFOVÁ, Věra. *Kraj návratů a setkání: Medailonky osobností kulturního života Vysočiny*. 1. vyd. Tišnov: Sursum, 2006. 160 s. ISBN 80-7323-135-2.
- RULÍŠEK, Hynek. *Postavy, atributy, symboly: Slovník křesťanské ikonografie*. 1. vyd. Hluboká nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie, 2005. Nestr. ISBN 80-85857-48-0.
- SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska*. 2. svazek. 1. vyd. Praha: Academia, 1999. 780 s. ISBN 80-200-0695-8.
- Stavění věže farního chrámu Páně v Novém Městě na Moravě roku 1666. Z farní kroniky novoměstské. Farní věstník novoměstský, 6, 1934, č. 5.*
- SVOBODA, Josef František. *Novoměstský okres. Vlastivěda moravská. II. Místopis Moravy. Jihlavský kraj*. Brno: Musejní spolek, 1948.
- ŠEBEK, Jiří. *Karel Němec*. Jihlava: Oblastní galerie Vysočiny a Socialistická akademie, 1966. 169 s.
- VALČÁK, Eugen. *Galerie kostelů a církevních památek*. Nové Město na Moravě. Praha: t. J. Šefl a spol., 1942. Nestr.
- VYKUTIL, Josef. *Náhrobek poctivé paní Doroty*. Novoměstsko, 7, 1997, č. 5.
- VYPLAŠIL, František. *Hřbitovní kostelíček – kostel Nanebevzetí Panny Marie*. Novoměstsko, 9, 1999, č. 6.
- VYPLAŠIL, František. *Novoměstské zvony: Římskokatolický kostel sv. Kunhuty*. Novoměstsko, 6, 1996, č. 7, 8.

WOLNÝ, Gregor. *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften*. 2. Abtheilung. Brüner Diöcese, 2. Band. Brünn: Selbstverlag, 1858. 436 s.

ŽÁK, Karel. *Historický průvodce Novým Městem na Moravě*. Žďár na Moravě: t. J. Toman, 1931. 92 s.

Internetové zdroje:

Historie města [online]. Dostupné na: <<https://www.nmnm.cz/historie-mesta-0>>.

ILČÍK, Václav, *Převody v minulosti používaných jednotek* [online]. Dostupné na: <<http://ilcik.cz/download/uvod.htm>>.